

Waardestelling Vliegbasis Twente

Cultuurhistorische waardestelling van landschap,
structuren en gebouwen:
Centrum en vm. Oostkamp
Prins Bernardkamp
Overmaat
Zuidkamp

H E T O V E R S T I C H T

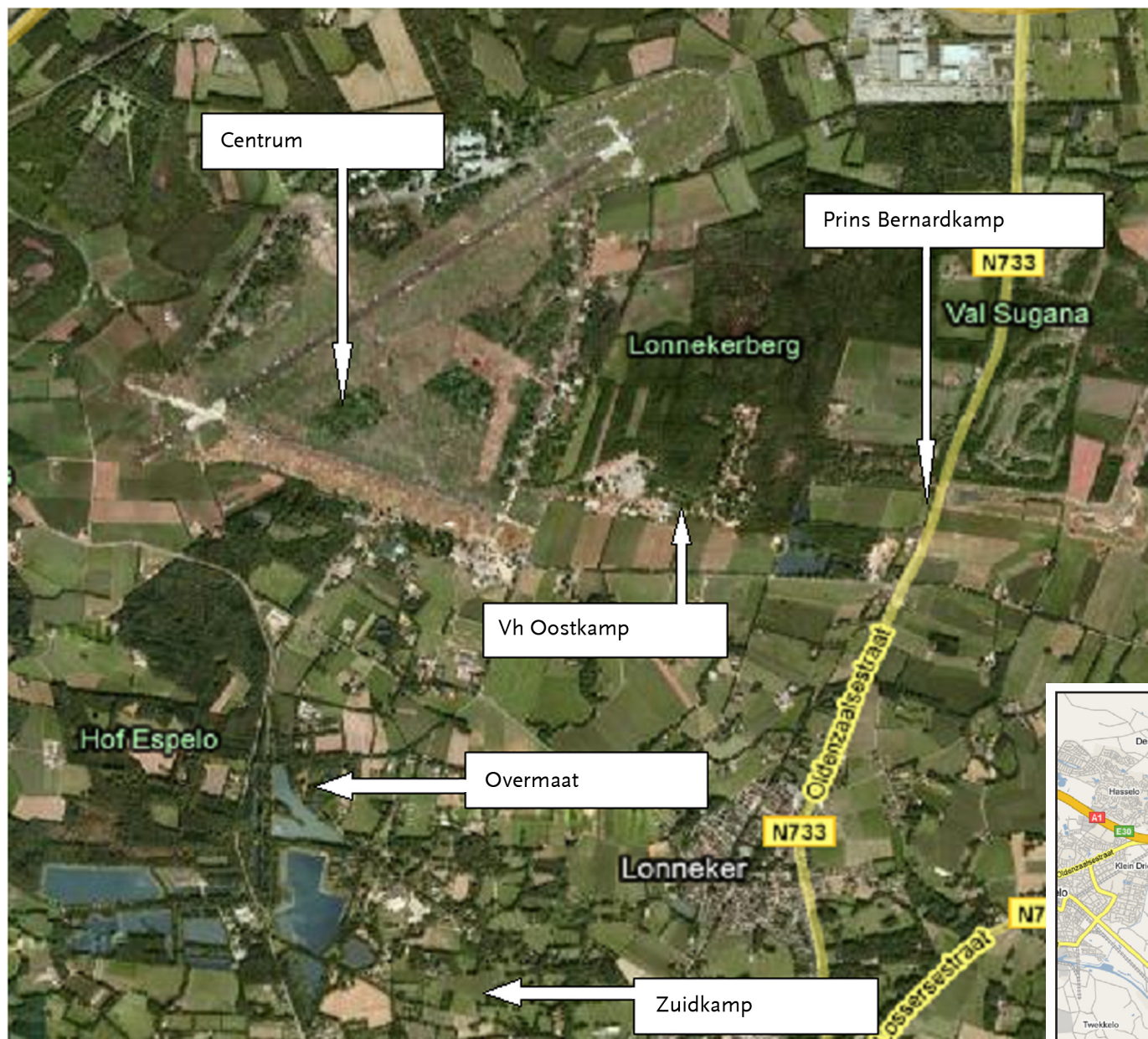
Munitiestraat centrum vm Oostkamp

Inhoudsopgave

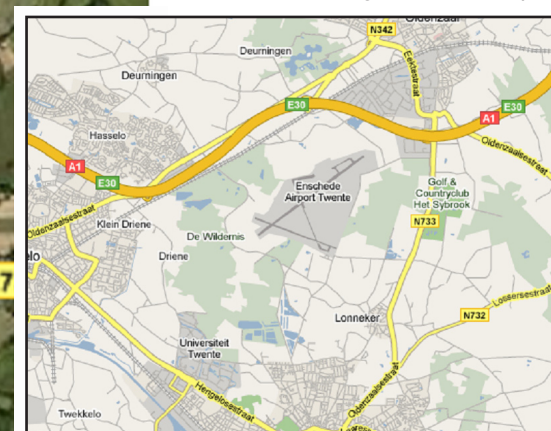
1.	Inleiding	5
	Opdracht	5
2.	De vliegbasis Twente een korte schets	7
3.	Hoofdkenmerken	11
	Vier historische lagen	11
	Bebouwing	13
4.	De vliegbasis en de kampen	21
	Vliegbasis (Voorheen Centrum en Oostkamp)	21
	Prins Bernardkamp	31
	Overmaat	37
	Zuidkamp	41
5.	Literatuur en bronnen	49
6.	Waarderingsbijlage per object	51
7.	Bijlagen, kaarten behorende bij de opdracht	59

Hangar centrum

Overzicht vliegbasis en kampen

1. Inleiding

Opdracht

In het kader van een herontwikkeling van de vliegbasis Twente en de directe omgeving, heeft Vliegwiellmaatschappij Twente Het Oversticht gevraagd om een onderzoek te doen naar de cultuurhistorische waarden in dit gebied. De opdracht is tweeledig:

- 1 het maken van een cultuurhistorische waardenkaart voor het onderzoeksgebied met een intensivering voor de gebieden (zie bijlage), waarvoor de Wet Voorkeursrecht (WVG) geldt.
- 2 een inventarisatie van waardevolle structuren, landschapselementen en objecten van de vliegbasis (Centrum) en het gebied ten oosten hiervan (door defensie aangeduid als voormalig Oostkamp) en de afzonderlijke kampen Prins Bernardkamp, Overmaat en Zuidkamp.

Eindproducten

Deelopdracht 1 resulteert in een digitale kaart met verschillende lagen waarop de volgende gegevens (indien relevant) zichtbaar zijn gemaakt:

- objecten met een juridische belemmering (rijksmonumenten, waaronder ook archeologische monumenten), beschermde gezichten, gemeentelijke monumenten en karakteristieke bebouwing
- objecten en structuren die geen beschermde status hebben maar wel waardevol zijn vanuit cultuurhistorisch, landschappelijk of monumentaal opzicht (o.a. MIP panden)
- ook wordt historisch kaartmateriaal, voorzover voorhanden, toegevoegd om de ondergrond en historische gelaagdheid zoveel mogelijk aan te duiden

Deelopdracht 2 heeft dit rapport als resultaat. Hierin worden de bevindingen van het onderzoek op kleiner schaalniveau gerapporteerd in de vorm van korte beschrijvingen en waarderingen van objecten, structuren en landschappelijke elementen. Een praktisch en handzaam document is het eindresultaat, conform de opdracht.

Gezien de tijdplanning worden onderzoek en resultaten tussentijds gerapporteerd in de vorm van 'keukentafelgesprekken' met de partners: opdrachtgever Vliegwiell Twente Maatschappij, Gemeente Enschede en de combinatie Strootman landschapsarchitecten / Palmboom-van den Bout.

Werkwijze

Voor Deelopdracht 1 is bepaald welke categorieën met cultuurhistorische waarde van belang kunnen zijn, en/of waarmee rekening gehouden dient te worden bij een herontwikkeling van het gebied.

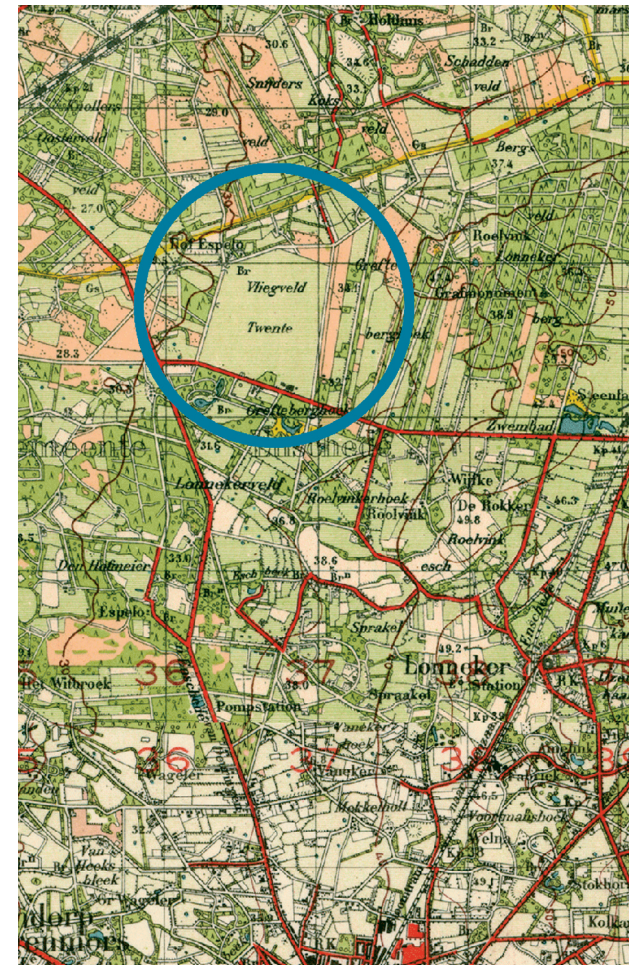
Voor beide deelopdrachten is in de eerste fase bureauonderzoek gedaan. Hierin is informatie uit de bestaande literatuur, onderzoeksrapporten, archief en kaartmateriaal verzameld. Vervolgens is het veldwerk uitgevoerd: In het onderzoeksveld is globaal veldwerk gedaan op basis van het bureauonderzoek. WVG gebieden en de vliegbasis en de kampen zijn op een kleiner schaalniveau onderzocht en gewaardeerd.

Kaart uit 1910 met afwatering van de streek tussen Twickel en Enschede.

Kaart uit 1916 met het oude landschap: open heidevelden en bos ten westen van de Lonnekerberg.

Kaart uit 1935 met de eerste civiele vliegbasis die start uit 1931, duidelijk is de schaalvergroting.

2. De vliegbasis Twente een korte schets

Algemeen

Het gebied van de vliegbasis Twente ligt ten noorden van de bebouwde kom van Enschede in de 'stedendriehoek' Hengelo-Enschede-Oldenzaal. Het gebied wordt -grofweg- begrensd door de Vanekerhoek in het zuiden, de Weerseloseweg en de Vliegveldstraat in het westen, het Snijdersveld en Schaddersveld in het noorden en de Oldenzaalsestraat in het oosten.

De historische vliegbasis Twente bestaat uit verschillende, niet direct aan elkaar grenzende deelgebieden. De kern wordt gevormd door het Centrum, het Prins Bernard Park, Kamp Overmaat en Zuidkamp.

Het essen/kampenlandschap, afgewisseld met jongere ontginningsbossen die nog steeds voornamelijk uit naaldhout bestaan, vormt de verbindende schakel tussen de gebieden. In dit gebied zijn naast de nog functionerende onderdelen van de vliegbasis ook restanten van vliegactiviteiten aan te treffen zoals ruïnes van opslaggebouwen voor brandstof en taxibaantracés.

Landschap

De vliegbasis ligt op de overgang tussen de stuwwal van Oldenzaal-Enschede en het dekzandgebied ten westen hiervan. Deze wal is ten tijde van het Saalien (300.000-130.000 jaar geleden) door het landijs opgestuwd. Aan de westzijde van de stuwwal is ten tijde van het Weichselien (120.000-13.000 jaar geleden) een gordel van dekzand afgezet, die vrijwel overal aan de oppervlakte ligt.

Er zijn in het gebied grote verschillen in hoogteligging en reliëf. Het oostelijke deel ligt 46 m boven NAP en wordt doorsneden door enkele erosiedalen. Het westelijke deel ligt, zwak glooiend, 40 tot 35 meter boven NAP. In het Zuidkamp zijn kleine dekzandruggen en -koppen aanwezig.

Een stelsel van beken ontspringt aan de Lonnekerberg en watert af naar het westen en zuiden (Roombeek).

De flanken van de stuwwal zijn waarschijnlijk al vóór de Middeleeuwen in gebruik genomen als akker. In de drassige laagten lagen hooi- en weilanden. In het zuiden van Vaneker bevonden zich nog lange tijd woeste gronden. Ten zuiden van kamp Overmaat waren nog in de 19de eeuw kleine heidevelden te vinden, die pas in de 20ste eeuw ontgonnen zijn.

Vliegveld¹

De geschiedenis van de vliegbasis begint in 1921, het jaar waarin enkele Twentse notabelen een stuk heidegrond tussen Enschede, Hengelo en Oldenzaal geschikt begonnen te maken voor de sportvliegerij: dit gedeelte lag ter plaatse van de zuidelijke ringweg.

In 1931 werd het sportvliegerterrein omgevormd tot een volwaardig civiel vliegerterrein. Na egalisatie van het terrein werd een grote grasmat van 64 hectare aangelegd aan de oude handelsweg, de Oude Deventerweg. Dit gebied werd begrensd door de Fokkerweg in het oosten, de Oude Deventerweg in het zuiden, de Panderweg in het westen en de Korhaanweg in het noorden. In 1932 werden op het terrein een stationsgebouw en een hangar gebouwd. Er was onder andere tot 1939 een dagelijkse lijnvlucht per KLM naar Amsterdam.

In mei 1940 werd het vliegveld door de Duitse Luftwaffe in bezit genomen. Hun 'Fliegerhorst' maakte deel uit van een stelsel van luchtverdediging dat de hele westkust van het Europese vasteland omvatte. De basis voor dat stelsel werd gevormd door de mogelijkheden die de radar bood voor vluchtleiding en gevechtsleiding.

Voor dit nieuwe doel werden de bestaande startbanen vergroot en er werden nieuwe banen aangelegd: hiermee kwam de nog steeds bestaande 'Duitse' A tot stand. Om de startbanen kwam een ringweg te liggen. Deze ringweg stond in verbinding met de 55 vliegtuighallen die door de Duitsers werden gebouwd. De Duitsers breidden het vliegveld sterk uit: boeren werden onteigend en landgoed het Slottelmös werd in beslag genomen: het nieuwe hoofdgebouw werd op dit voormalige landgoed gesitueerd. De luchtverkeersleiding kreeg een plaats op het Centrum (Rollfeld). Aan de Lonnekerveldweg werd een gebouw voor de technische dienst opgericht en aan de Fokkerweg verzeen onderkomens voor de manschappen. Onderkomens voor officieren en onderofficieren werden gebouwd op Het Prins Bernardpark (Nordlager), Zuidkamp (Südlager) en Kamp Overmaat. Ten noorden van het Prins Bernardpark werd een radiostation gebouwd.

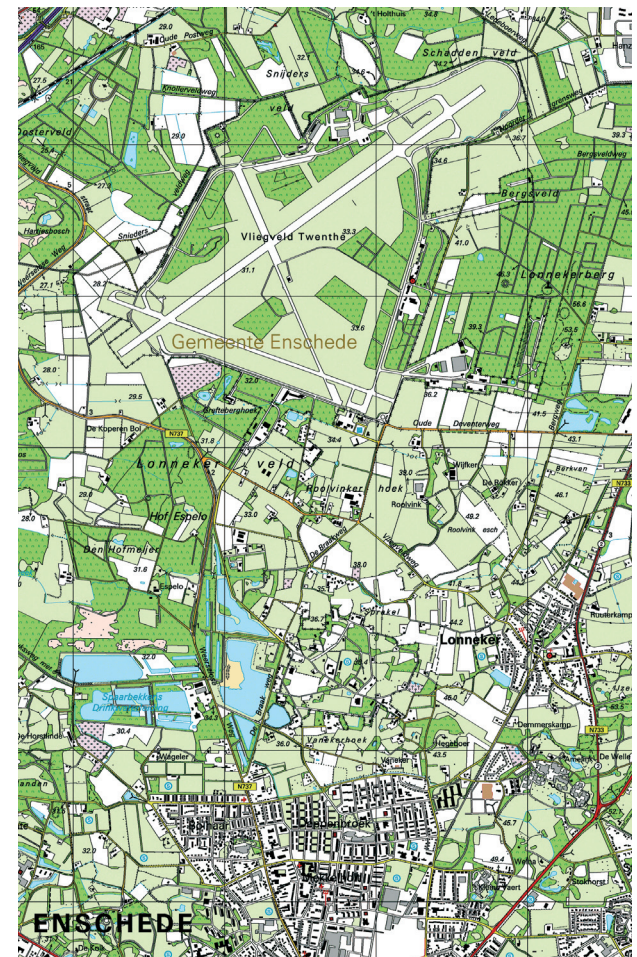
¹ De informatie uit deze paragraaf is ontleend aan: Het Oversticht, Inventarisatie jongere bouwkunst 1850-1940 objecten gemeente Enschede, Zwolle 1990; Nederlandse Federatie voor Luchtvaart Archeologie, 'Toelichting bij aanvraag rijksmonumentenstatus', De Kwakel, 2000.

Kaart uit 1947 met de bebouwing aangegeven die door de Duitsers is gerealiseerd voor de Vliegerhorst. Duidelijk zichtbaar zijn de uitbreidingen van Centrum, Oprins Bernardkamp Overmaat en Zuidkamp. Niet alle gebouwen die de Duitsers hebben gerealiseerd staan op de kaart doordat er tijdens de oorlog ook al een aantal verloren zijn gegaan.

Kaart uit 1954 met een overzicht van de vliegbasis vlak na de oorlog.

Kaart uit 2000, de schaalvergroting van het Centrum ten tijde van de Koude Oorlog is nog duidelijk te zien.

Toen na 1942 de vooral overdag opererende Amerikaanse luchtmacht in het Nederlandse luchtruim verscheen, werden twee enorme rolbaanlussen aangelegd: één liep tot aan de grens met Oldenzaal en de ander tot aan het huidige terrein van de Universiteit Twente.

Op 1 april 1945 werd het vliegveld door Engelse troepen bezet, waarna het in november 1945 werd overgedragen aan de Nederlandse luchtmacht. Op 31 maart 1946 werd vervolgens de vliegbasis Twente opgericht.

Na de oorlog werd het terrein van het vliegveld teruggebracht van ruim 1800 tot minder dan 500 ha. Vanaf deze periode werden voortdurend functionele verbeteringen en veranderingen doorgevoerd. Die hingen bijvoorbeeld samen met wijzigingen in gestationeerde vliegtuigtypen (Starfighter, NF-5, F-16) en met veranderende functies (opleiding, parate eenheid, etc.). Een grote ingreep betekende in 1974 de vervanging van de oude vliegtuigparkeerplaatsen door zogenoemde 'shelters', vliegtuigbunkers met een landelijk uiterlijk. Zij waren een uitvloeisel van de ervaringen van de Israëliëse luchtmacht, die in één keer veel in de open lucht geparkeerde Egyptische gevechtsvliegtuigen uitschakelde. Er is in verband met vernieuwing en kostenbesparing in de afgelopen jaren door Defensie veel van de 'Duitse' bebouwing gesloopt: van de 55 oude verwarmde hangars is er bijvoorbeeld nog maar één, in sterk veranderde toestand over. Ook het pand C(entrum) 1, het Duitse hoofdgebouw, is enkele jaren geleden afgebroken. Het legeringscomplex aan de Fokkerweg is in 2003 in zijn geheel verdwenen.

In 2003 werd door het Ministerie van Defensie besloten Vliegbasis Twente af te stoten. Nog voor de zomer van 2004 zijn de meeste eenheden van de vliegbasis vertrokken en in 2007 hielden ook onderhoud en reparatie hier op.

Uitbreidingen vliegbasis Twenthe

3. Hoofdkenmerken

Vier historische lagen

Belangrijkste waarneming is dat het gebied een stapeling laat zien van historische lagen, te weten die van:

- het Oude Landschap (het landschap tot ongeveer 1940)
- de Oude Oorlog (1940-1945: de aanleg en bouw van het militaire vliegveld door de Duitse bezetter in WO II)
- de Koude Oorlog (1945-1989: de aanleg en bouw van een modern militair vliegveld dat moest bijdragen aan de verdediging van het NAVO-gebied tegen een mogelijke inval van de landen van het Warschaupact)
- het Nieuwe Vliegveld (1989-2004: de combinatie van een militair- en een burgervliegveld in de periode na de val van het 'ijzeren gordijn' in 1989).

In elk van deze historische fasen zijn elementen uit de vorige lagen hergebruikt en van een nieuwe betekenis voorzien, wat de geschiedenis van het gebied bijzonder interessant en rijk maakt. Uit het Oude Landschap werden waterlopen, wegen, hoogteliggingen, bosschages en open ruimten benut voor een bruikbaar militair vliegveld. Uit de Oude Oorlog werden gebouwen en structuren overgenomen voor de militaire behoeften tijdens de Koude Oorlog. Het burgerlijk medegebruik van het vliegveld laat vervolgens enkele aanvullingen zien op plekken die logisch uit de vroegere structuren voortvloeiden.

Accenten

Elke fase kent zijn eigen accenten en thema's. Zij zijn als volgt te kenschetsen:

Het Oude Land: de onontgonnen heide ten westen van de Lonnekerberg vertegenwoordigde lange tijd waarschijnlijk de grootste open ruimte in het Twentse landschap, dat verder door houtwallen en bosschages veelal in 'kamers' was ingedeeld. Gedurende de ontginningsfase, waarin de heide werd geëxploiteerd voor de veehouderij, is die openheid gebleven. Dat heeft de planning van een vliegveld hier mogelijk gemaakt, een vliegveld dat nog steeds één van de grotere open ruimten in Twente laat zien. Aan het eind van deze periode werd het eerste vliegveld in de vorm van een strip aangelegd.

Waarden: open karakter van het landschap; oude structuren en landschapselementen die nog aanwezig zijn.

De Oude Oorlog: camouflage en hiërarchie zijn hier de sleutelwoorden. De lay-out en de vormgeving van de vliegbasis met zijn kampen als agrarische nederzettingen en zijn gebouwen als boerderijen en erven zijn ontstaan vanuit de behoefte aan camouflage (vooral vanuit de lucht) van deze militaire nederzetting. Voor deze vorm van camouflage zijn aldus stedenbouwkundige en architectonische middelen ingezet, maar de startbanen werden door de Duitsers ook opzettelijk groen gespoten.

De verdeling in kampen was deels gebaseerd op de hiërarchie in het personeelsbestand, waarin bijvoorbeeld mensen die beschikten over de zeer schaarse kennis over vluchtleiding en gevechtsleiding apart werden ondergebracht van het meer reguliere administratief en gevechtspersoneel. Op het vliegveld zelf kreeg het stelsel van taxi- en landingsbanen de driehoekige hoofdvorm van een A.

Waarden: Vliegbasis en de kampen, structuren en landschapselementen; ensemblewaarde van gebouwen en erven, enkele clusters van gebouwen, camouflage: casco's met regionale architectonische kenmerken; enkele afzonderlijke gebouwen met grote objectwaarde.

De Koude Oorlog: camouflage blijft een thema. Maar hier gaat het om camouflage met landschappelijke middelen, zoals situering in bospercelen en de bedekking van bunkers en shelters met aarde en begroeiing. Daaraan worden in deze fase de kenmerken van een staand leger toegevoegd, met alle meer 'gewone' bedrijfsmatige onderdelen die daarbij horen. Bovendien veranderde de aard van het luchtwapen, dat met raketten en met chemische en nucleaire ladingen nieuwe typen van opslaggebouwen nodig maakte, alsmede uitgebreide voorzieningen voor beveiliging.

Waarden: enkele clusters van gebouwen in hun landschappelijke setting met camouflagebegroeiing, specifieke bouwtypen.

Het Nieuwe Vliegveld, onder meer met burgervliegtuigen in regelmatige lijndiensten en met charters, voegt een hoek met civiele gebouwen aan de terreinen toe. Deze hoek voor civiel medegebruik bevindt zich op de plek waar het contact met de burgerwereld het gemakkelijkst te regelen valt, zonder de belangen van het militaire deel in gevaar te brengen. Bovendien ligt die plek aan de Oude Deventerweg, deel van de oude infrastructuur. Voor het militair vliegen is camouflage niet meer van belang, getuige bijvoorbeeld de bouw van een grote hangar als H11. Deze recenthistorische laag is voor deze waardestelling minder relevant en zal slechts zijdelings aan bod komen.

Camouflage architectuur, regionale bouwstijl en materiaal is toegepast om de bunkers die gebruikt werden als legeringsgebouwen te camoufleren.

Camouflage architectuur, regionale bouwwijze en materiaal is toegepast om de bunkers die gebruikt werd voor bijeenkomsten te camoufleren.

Camouflage architectuur, regionale bouwwijze en materiaal is op verschillende manieren toegepast om de bunker te verhullen.

Camouflage architectuur, Oud Hollandse bouwstijl is op verschillende manieren toegepast om de bunker te verhullen.

Camouflage architectuur, de betonnen brandweerkazerne is gecamoufleerd door de vorm van een Friese stolp boerderij.

Camouflage architectuur, gevel met stalramen en deeldeuren de stalramen zitten te hoog en de deeldeuren zijn slechts façade, daarachter zit een betonnen muur.

Bebouwing

Het Oude land

Het oude land, dat wil zeggen het landschap vóór de ontginning in de laatste helft van de negentiende eeuw, rond Enschede bestond voor een groot deel uit de zogenaamde Woeste Gronden. Deze Woeste Gronden waren arme, vaak vochtige gronden met een opslag van jonge bomen, diverse grassoorten en heide. Akkerbouw en bos waren door de bodemgesteldheid niet mogelijk, waardoor heidevelden konden ontstaan. Deze heidevelden werden gebruikt voor het grazen voor jongvee en de heide werd afgestoken als toeslagmateriaal voor de melkveehouderij. De heidevelden werden niet bewoond, de enige bebouwing was aan de randen van de heidevelden. Het gaat daarbij waarschijnlijk om enkele kleine boerderijen, nachtonderkomens voor het jongvee dat op de velden graasde en droogschuren voor de heideplaggen.

Het gebied van de huidige vliegbasis was een van de grootste open heidevelden van Twente. Het gebied was niet bebouwd, alleen aan de randen van het veld laat oud kaartmateriaal enkele kleinschalige bebouwing zien. Hiervan is niets terug te vinden in het huidige landschap. In dit open landschap werd in 1921 een deel geschikt gemaakt om te dienen als sportvliegterrein en vervolgens in 1935 een eerste kleine burgervliegbasis, het begin van de huidige vliegbasis. Van bebouwing was in deze tijd nog steeds nauwelijks tot geen sprake.

De oude oorlog: De vliegbasis bevindt zich in het onaangetaste landschap van een heideontginning met bos. De bebouwing is daarin als het ware ‘vermomd’ als agrarische- of dorpsbebouwing door de toepassing van aan de traditionele (Twentse, Duitse en soms Friese) bouwkunst ontleende volumes, geledingen, materialen en kleuren op alle niveaus: zelfs de stalen luiken zijn voorzien van het kenmerkende zandlopermotief. Twentse en Duitse bouwkunst is aan elkaar verwant, waardoor het niet verwonderlijk is dat de Duitsers een mengstijl hebben gebruikt. Deze bouwstijl is onder andere gebruikt in de legeringgebouwen in de kampen. In Zuidkamp staan bijvoorbeeld typische Duitse ‘bauernhof’ hoofdvormen, die veel overeenkomsten vertonen met de boerderijtype in westelijk Overijssel: grote sobere schuren/boerderijen met wolfseind. In Centrum is de brandweerkazerne verwant aan de Friese stolboerderij.

Het inzetten van architectonische en stedenbouwkundige middelen hoorde tot de camouflagetactiek van de Duitsers. Dit is van invloed geweest op de

ensembles en de uitmontering van de afzonderlijke objecten. Vooral in Zuidkamp en Prins Bernardkamp is de aansluiting op de regionale wijze van erfinrichting duidelijk te zien. Ook werden de Twentse landhuizen als inspiratiebron gezien, zoals in kamp Overmaat.

De bouwstijl en materialisering sluiten naadloos aan bij de traditionele bouwstijl in de omgeving: baksteen, dak(pannen) en hout. Het verschil is dat dit bij de gebouwen uit deze fase slechts een façade is: camouflage van de bunkers, die alle gebouwen in feite zijn. Het binnenwerk (muren en plafonds) van de gebouwen uit deze periode is een dikke betonnen schil (met vaak schuilkelders), de ramen en luiken zijn van staal, soms bekleed met hout en boden bescherming tegen het mogelijke oorlogsgeweld.

Elk kamp moet gezien worden als een ensemble, maar onderling verschillen de kampen van karakter en opzet. Prins Bernardkamp heeft een lanen-structuur, Overmaat heeft een landhuisstructuur, Zuidkamp heeft hoofdzakelijk de structuur van een dorp met Twentse erven.

De meeste objecten binnen de kampen (legeringgebouwen en kantoor- en dienstgebouwen) hebben een grote historische en ensemblewaarde, vaak versterkt door hun relatie met de inrichting van het gebied (erf en parkaanleg, klinkerwegen, lanen, vijver etc). Enkele gebouwen van de verschillende kampen hebben bovendien een grote objectwaarde door de aanwezigheid van architectonische kwaliteiten. Vaak zijn dit gebouwen met een centrale functie die op markante plekken gesitueerd zijn.

De gebouwen zijn architectonisch (en veelal ook functioneel) in verschillende typen te onderverdelen. Deze typen komen in elk kamp voor. In Centrum is al veel van deze bebouwing verdwenen.

Veel gebouwen zijn aangetast doordat de vensters en luiken zijn vervangen door kunststofvensters, het casco is in alle gevallen relatief intact.

Camouflage architectuur, vensters in Oud Hollandse stijl, de luiken zijn van staal ter bescherming tegen oorlogsgeweld.

Camouflage architectuur, vensters is traditionele vorm, de kozijnen zijn van beton en de ramen van staal ter bescherming tegen oorlogsgeweld.

Camouflage architectuur, bij een dichtgezette ingang van een schuikelder is de decimeters dikke betonmuur van de bunkers goed te zien.

Zware betonnen liggers en plafonds scheiden de begane grond van de zolder.

Voorbeeld van een schuilkelder die zich in veel panden/bunkers bevinden.

Trafohuisje Prins Bernardkamp voorzien van schietgaten.

Bunkers van de commandopost Centrum.

De enige bunker in Zuidkamp die niet gecamoufleerd is.

Duitse rolbaan gemaakt van traditionele klinkers (met reflecterende geëmailleerde stenen).

Gebouw type: legeringsgebouwen, (woonhuizen) veel originele vensterinvullingen en luiken zijn verdwenen

Gebouwen typen

- 1- De legeringgebouwen of barakken en soms kantoren die als Twentse woonhuizen zijn vormgegeven op veelal een vierkante of rechthoekige grondslag onder zadeldak, voorzien van kloostervensters met luiken (oorspronkelijk). (zie pagina 16)
- 2- Bedrijfsgebouwen: dit type bestaat uit garages in verschillende vormen. Eén type is relatief klein en bestaat uit één bouwlaag onder een met pannen gedekt zadeldak. Deze zijn vormgegeven als regionale schuren. Daarnaast is er een grotere variant die bestaat uit één bouwlaag onder een met pannen gedekt zadeldak voorzien van wolfseinden. De kap is voorzien van meerdere kapverdiepingen. De vorm is ontleend aan de Duitse 'bauernhof' maar komt elders in Overijssel ook veelvuldig voor. De bedrijfsgebouwen bestaan uit een betonskelet met baksteen. (zie pagina 18)
- 3- Een derde type zijn de centrale objecten die vaak een specifieke of publieke functie hadden (kapel, lesgebouw, eetzaal, brandweerkazerne). Ook deze zijn in een traditionele stijl gebouwd met overeenkomstige materialen. (zie pagina 19)

De koude oorlog: nieuwe defensietactieken, een ander vijandbeeld en nieuwe wapens leidden in deze fase tot nieuwe typen gebouwen tot nieuwe stedenbouwkundige ensembles. Het vliegveld werd aangepast door banen te verlengen, vliegtuigonderkomens (eerst hangars, later betonnen shelters) te bouwen en de ondersteunings-infrastructuur te verbeteren. Zo kwamen er een verhoogde verkeerstoren, een nieuwe brandweerkazerne, een nieuw stelsel van brandstofopslag en –transport en werden nieuwe kantoren, werkplaatsen en magazijnen gebouwd. Een complete munitiestraat, met door 'landschap' gecamoufleerde bunkers, completeerde de transformatie naar een moderne luchtmachtbasis.

Ook de veranderende rol en betekenis van de kampen leidden tot bouwactiviteiten. Vooral het Zuidkamp werd vernieuwd door de transformatie van bestaande gebouwen en de bouw van nieuwe voorzieningen zoals een recreatiegebouw, logies en een nieuwe kantine. Sommige functies bleven ook gewoon: de garages en werkplaatsen bijvoorbeeld, maar ook de kapel, die rond 1950 alsnog werd voorzien van wandschilderingen met religieuze voorstellingen.

Het nieuwe vliegen: zonder de druk van een vijand en met de komst van burgerluchtvaart verschijnen nieuwe, onverdedigde hangars op het vliegveldterrein, met accenten aan de noordwest- en de oostzijde. In de zuidoosthoek wordt de burgerluchtvaart geconcentreerd, met een bescheiden verkeersgebouw en enkele kantoren. Uit deze periode dateert ook een nieuw commandocentrum naast de oude rolbaan aan de zuidzijde.

De gebouwen uit de beide laatste perioden zijn utilitair en zonder opsmuk. Meestal zijn zij uitgevoerd in crème/gele baksteen, met sierbanden in kleur en hebben zij platte daken. Ook metalen damwandpanelen komen aan veel gevels voor. Met alle respect voor de inspanningen van de bouwers is er weinig architectonische kwaliteit aan de gebouwen uit deze fasen te ontdekken. Uitzonderingen zijn gebouwen die vanwege een bijzondere constructie opvallen, zoals de hangar 11 met zijn kap van gebogen vakwerkspanten, of bijzondere installaties zoals de testsite voor motoren. Maar ook de nissenhutten en romneyloodsen die verspreid over het gebied staan zijn karakteristiek voor de utilitaire bouw in beide perioden.

Linksboven en onder:
Gebouw type bedrijfsgebouw, garage vormgegeven als lokale
schuur van een bouwlaag onder zadeldak.

Rechts:
Gebouw type bedrijfsgebouw, grote garage vormgegeven als semi-
lokale schuur of boerderij van twee bouwlagen onder zadeldak
met wolfseind.

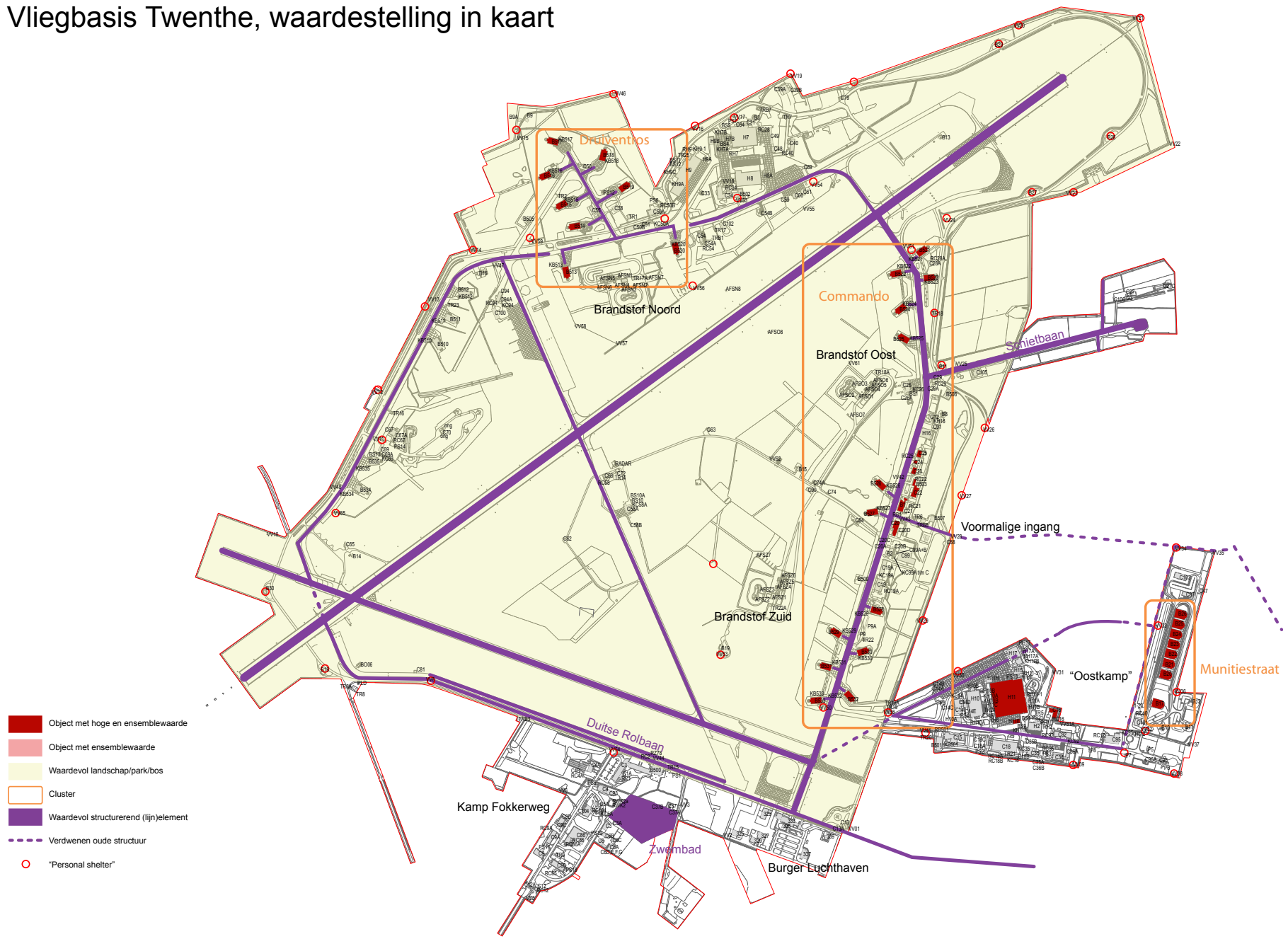

Links boven:
Gebouwtype centraal object, officiersmess Prins Bernardkamp

Rechts:
Gebouwtype centraal object, wacht gebouw Prins Bernardkamp

Linksonder:
Gebouwtype centraal object, brandweerkazerne Centrum

Vliegbasis Twenthe, waardestelling in kaart

- Object met hoge en ensemblewaarde
- Object met ensemblewaarde
- Waardevol landschap/park/bos
- Cluster
- Waardevol structurerend (lijn)element
- Verdwenen oude structuur
- "Personal shelter"

4. De vliegbasis en de kampen

Vliegbasis (Voorheen Centrum en Oostkamp)

Algemeen

In Centrum concentreren zich van oudsher de vliegbewegingen en waren de stallingvoorzieningen van het vliegend materieel te vinden. De opzet van het vliegveld wordt bepaald door de situering van de start- en landingsbanen (06-24 en 11-29), waarvan de kern nog steeds gevormd wordt door het door de Duitsers aangelegde tracé.

Landschap

Het landschap van de vliegbasis bestaat uit een afwisseling van zeer open terrein met dichte recht afgebakende bosjes. Het open terrein kenmerkt zich door langgerekte open ruimtes waarin startbaan en rolbanen zijn gelegen. De gebouwen zijn vooral opgenomen binnen de beplantingen, of liggen in een lint langs een (rol)baan. Het gaat om clusters van grote hangars en werkloodsen omgeven door veel verharding, regelmatig verspreide hangars opgenomen in de bosjes en gebouwen met de uitstraling van een woongebouw (brandweerkazerne bijv), die omgeven worden door tuinachtige aanleg. Voor het grootste deel is het terrein duidelijk 'aangelegd' over het vanouds aanwezige landschap heen. Dat gaat zover, dat het stelsel van beken dat aan de Lonnekerberg ontspringt en naar het westen en zuiden afwatert, onzichtbaar is ondergebracht in leidingen en overkluizingen. Op een aantal plaatsen zijn nog herkenbare elementen van het oorspronkelijke landschap zichtbaar, zoals stukjes heide en oude dennen. Ook is op verschillende plaatsen gebruik gemaakt van aanwezige wegen, paden en bosranden. In cultuurhistorisch opzicht zijn met name enkele oudere eikengroepen interessant, verspreid over het terrein.

De bosjes zijn over het algemeen van vrij recente datum en hebben nu vooral een scheidende werking. De tuinaanleg rond gebouwen is niet waardevol: Hier is sprake van aanleg zoals die ook in gemeentelijk plantsoenen voorkomt.

Historische lagen, structuur en bebouwing

De huidige hoofdtoegang tot Centrum wordt gevormd door een aftakking die in noordelijke richting vanaf de Weerseloseweg loopt. Deze aftakking ontsluit het terrein van de vliegbasis vanuit het zuiden. In het bosachtige gebied ten westen hiervan stond tot de sloop in 2000 het hoofdgebouw van de vliegbasis, C1. Dit bosachtige gebied was tot 1940 onderdeel van het voormalige landgoed van de familie Tattersall, een Enschedese fabrikantenfamilie. De lanenstructuur op dit landgoed is nog ten dele in de huidige aanleg terug te vinden.

Ten westen van de hoofdtoegangsweg bevindt zich op de hoek met de oude klinkerrolbaan het nieuwe hoofdgebouw (begonnen in 2000), verbonden met een bunker aan de oostzijde. De zuidelijk rolbaan heeft zijn oude klinkerdek deels, met name in het westelijke deel, behouden en is voorzien van geëmailleerde markeringsstenen. Vanaf deze rolbaan is in het noordoosten de bebouwing op de westelijke flank van de Lonnekerberg zichtbaar, waar ondermeer de verkeerstoren, de commandobunker en de brandweergarage staan.

De ringrolbaan vormt aan de noordwest- en de oostzijde de begrenzing van Centrum, dat door een afrastering van het omringende landschap wordt afgescheiden. Aan de noordwestzijde bevindt zich een gebied met 'shelters', overdekte parkeerplaatsen voor vliegtuigen uit 1974. Het noordwestelijke deel van het sheltercomplex staat vanwege zijn vorm bekend als de 'druiventros'. In het daarnaast gelegen Noordcomplex staan twee (na de Tweede Wereldoorlog geplaatste) Britse hangars uit de oorlogperiode. Deze hangars zijn in de jaren '90 van de twintigste eeuw ingrijpend vernieuwd, maar bezitten nog de oude constructie.

Bij de noordoosthoek van het terrein takt de voormalige schietbaan in noordoostelijke richting af. Hier werden de boordwapens van vliegtuigen na reparatie of montage 'ingeschoten'. Aan het einde van deze baan bevindt zich nog het restant van de zogenoemde kogelvanger: een berg aarde omhuld door een bakstenen omlijsting.

Tegen de westelijke flank van de Lonnekerberg, de oostelijke begrenzing van Centrum, bevindt zich het commandocentrum van het vliegveld. Hier staan de verkeerstoren, enkele bunkers, de brandweergarages, het stafgebouw en het zweefvliegtreinterrain.

Ten oosten van het commandocentrum ligt het kamp Oost of Oostcomplex. Hierin bevinden zich enkele grote, voor het merendeel vernieuwde hangars en bouwwerken. De grootste hangar van dit complex, nummer 11, is een Britse hangar die van een nieuwe beplating is voorzien, maar nog wel de oorspronkelijke constructie bezit.

Vliegveld / centrum: de grote leegte van het Lonnekerveld was de eerste vestigingsfactor en is nog steeds nadrukkelijk aanwezig.

Vliegveld / centrum: de eerste “rolbaan” in de lege vlakte; wit geëmailleerde stenen op de as.

Vliegveld / centrum: uit WO II dateert de basis van de verkeerstoren.

Vliegveld / centrum: bij verkeerstoren aan ringweg oost woon- en werkgebouwen uit WO II.

Vliegveld / centrum: brandweergarge in gebouwencluster WO II aan ringweg oost.

De architectuur draagt bij aan de camouflage: baksteen, bogen, kap met pannen, geleed volume in Stolpboerderij vorm.

Waardestelling

Centrum bezit cultuurhistorische, stedenbouwkundige en situationele waarden als herinnering aan de rol van de (militaire) luchtvaart in Nederland en in Enschede in het bijzonder, vanwege de bewaard gebleven ruimtelijke opzet van een bezettingsvliegveld en de prominente situering in de stedendriehoek Hengelo-Enschede-Oldenzaal. Ondanks ingrijpende aanpassingen zijn enkele clusters en individuele gebouwen vanuit cultuurhistorisch oogpunt van belang

Waardevolle elementen

- Het lege karakter van het middenterrein in contrast met de kleinschalig verkavelde (noorden-westen) en bosachtige omgeving (zuiden-oosten) buiten Centrum.
- De brede profielen van de start- en landingsbanen (en de zichtlijnen)
- Het tracé van de ringrolbaan, met name het beklinkerde gedeelte aan de zuidzijde (langs voormalige Oude Deventerweg)
- Het cluster van het sheltercomplex de 'Druiventros' met landschappelijke setting
- Het cluster van de lineaire noord-zuid opstelling van de toren, de commandobunker ten oosten hiervan, het administratiegebouw en de brandweergarage op de flank van de Lonnekerberg, de gebouwen C20, C21 (niet genoemd in de MIP-rapportage) en C22 (zie beschrijving kenmerkende panden), tezamen met de vliegtuigshelters die hier in lijn aan zijn toegevoegd
- Het cluster met munitiebunkers (gecamoufleerd door begroeiing en bos) achter de aarden wal in voormalig Oostkamp (de zogenoemde 'munitiestraat')
- De 'personal shelters' verspreid over het terrein (rond 45 stuks)
- het tracé van de oude Weerseloseweg over de startbanen (de Weerseloseweg werd omgelegd toen de grote startbaan in zuidwestelijke richting werd verlengd).

Behoud/kansen

Behoud:

- Contrast tussen open terrein en meer besloten randen is waardevol en moet behouden blijven.
- Deel van de bosjes, meer in het bijzonder die langs de oostelijke rolbaan en die in het noordwestelijk deel, die voor de camouflage een rol hebben gespeeld zijn waardevol en moeten behouden blijven.
- De verschillende aangeduide clusters van gebouwen en bunkers zijn

waardevol en moeten behouden blijven.

- Het tracé van de rolbanen, en de klinkers en geëmailleerde stenen van de meest zuidelijke rolbaan zijn waardevol en moeten behouden blijven.
- De personal shelters zijn waardevol en moeten behouden blijven.

Kansen:

- Rolbanen kunnen een structurerende werking hebben bij toekomstige nieuwe invulling van het gebied
- Door beheer afgestemd op gebruik kan meer ecologische diversiteit ontstaan
- De personal shelters kunnen een bijzondere invulling krijgen (bijvoorbeeld als onderdeel van de openbare inrichting); door hun hoeveelheid en de verspreiding over het hele gebied kunnen ze fungeren als historische referentieobjecten die een eigen laag aan het gebied toevoegen.
- De oorspronkelijke beken kunnen aan de oppervlakte worden gebracht en daarmee belangrijke landschappelijke- en natuurwaarden toevoegen.

Vm. Oostkamp: gebouw voor verbindingen, ook in camouflage-architectuur (luiken, baanderdeuren, pannendak, etc.)

Vm. Oostkamp, verbindingen: de romantische architectuur verhult wanden van 50 cm beton en een betondek van decimeters dik.

Vm Oostkamp: de Koude Oorlog vroeg om efficiënte en beveiligde machinerie voor opslag: de Munitiestraat : camouflage met bosdek.

Centrum / oostkamp: zo'n 50 shelters voor persoonlijke beveiliging staan over het terrein verstrooid: een K.O.-grid van aparte betekenis.

Vliegveld: bunkers voor straaljagers zijn in reeksen en clusters gebouwd.

Hydraulische deur in vliegtuig-shelters scharniert vanuit de vloer.

Vliegveld / centrum: clustering van vliegtuigshelters; snelle toegang naar rolbanen.

Vliegveld / centrum: vlakke bunker voor materieelopslag komt enkele malen voor.

Vm. Oostkamp: infrastructuur naast het vliegen: wasplaats voor voertuigen.

Vm. Oostkamp: kleine hangar.

Vm. Oostkamp: Romney-loods als kleine hangar: interieur.

Vm. Oostkamp: rolbaan en 2 hangars.

Vliegveld / centrum: voormalige toegang oostzijde naar PB-kamp: portiersloge, hek en personal shelter.

Vliegveld / centrum: aan ringweg oost één hangar, nu voor zweefvliegen.

Vliegveld / centrum: het landschap van de Koude Oorlog: weidsheid, bos, bunkers (ringweg oost, noordzijde).

Vliegveld / centrum: aan de noordwestzijde ontwikkelde zich een cluster hangars, bunkers, werkplaatsen en kantoren.

Vliegveld / centrum: op het terrein twee brandstofdepots, symmetrisch geplaatst.

Van sommige bunkers is bouwdatum niet af te lezen; zij werden ingevoegd, hergebruikt, aangebouwd voor elke volgende fase (toren).

Vm Oostkamp: op het moderne vliegveld een gebouw voor parachutisten met parachute-toren.

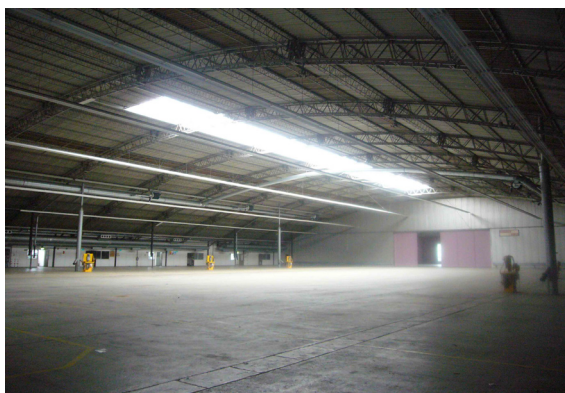
Vm. Oostkamp: munitie-opslag onder bliksembeveiliging, na 1989.

Vm Oostkamp: hangar

Vm. Oostkamp: moderne hangar met lichte gebogen vakwerkspanten.

Vm Oostkamp, hangar interieur.

Vm. Oostkamp: hangar. uit de reeks moderne hangars, zonder camouflage.

Vliegveld / centrum: installatie voor beproeving motoren.

Vliegveld / centrum: hangar-/ veldzijde van demotor-proefopstelling.

Hangar ringweg westzijde.

Werkplaatsen, hangar en antennestation met bunker, ringweg westzijde.

Kantoor-/instructiegebouw cluster westzijde.

Grote hangar in cluster westzijde.

Vliegveld / centrum: op verschillende plaatsen staan kantoren voor defensie uit de jaren '80/'90.

Vliegveld / centrum: kenmerkend kantoor DGWT naast bunker uit WO II.

Vliegveld / centrum: hangar in cluster westzijde.

Vliegveld / centrum: van sommige bunkers is datum en oorspronkelijke functie niet bekend (sokkel voor radarinstallatie uit WO II?)

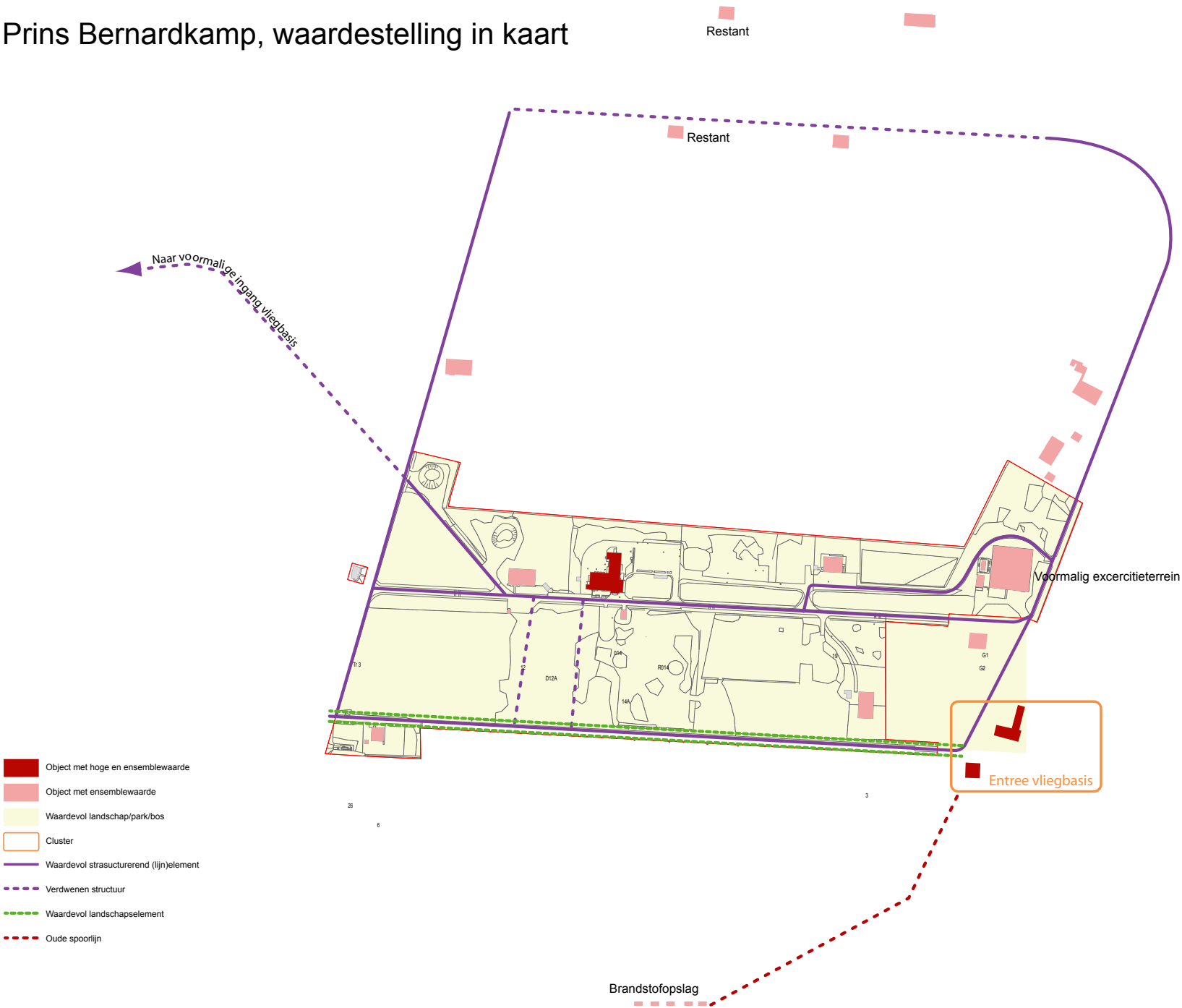

Vliegveld / centrum: radartoren (nog in bedrijf)

De verkeerstoren werd met een staalconstructie verhoogd.

Prins Bernhardkamp, waardestelling in kaart

Prins Bernardkamp

Algemeen

Parkachtig gebied ten Noorden van de bebouwde kom van Enschede, gelegen ten westen van en grenzend aan de Oldenzaalsestraat, op de zuidelijke flank van de Lonnekerberg.

Het Prins Bernardpark, oorspronkelijk Nordlager geheten, werd in 1940 aangelegd als legeringskamp voor het vluchtleidings-, verbindings- en bewakingspersoneel van de Vliegbasis. Het Nordlager vormde eveneens de hoofdingang van de vliegbasis: de toegangsweg liep vanaf de Oldenzaalsestraat over de Lonnekerberg naar het eigenlijke vliegveld.

De gebouwen in het Prins Bernardpark hebben inmiddels geen militaire bestemming meer en zijn voor het merendeel aan particulieren verkocht.

Landschap

Het gebied bestaat uit een eenvoudige opzet van bomenlanen dwars op de Oldenzaalsestraat, waaraan verspreid woonbebouwing is gelegen. Het hele gebied heeft het karakter van een parkbos of landgoed, waarin de gebouwen als boswoningen op enige afstand van elkaar liggen. Dit karakter wordt versterkt door de inrichting van de tuinen, en de afwisseling van dicht beplante ruimten en open weilanden. Dit woongebied manifesteert zich met name door de eenheid in type bebouwing, maar ook door de aanwezigheid van veel afscheidingen (omheiningen en slagboomhekken) als privé en afgezonderd van de omgeving.

Structuur en bebouwing

De oorspronkelijke structuur bestond uit een aantal assen. Een hoofdas aan de Oldenzaalse straat (een ventweg, oorspronkelijk spoorlijn ten behoeve van de steenfabriek) bestaande uit Prins Bernard Park en Oldenzaalsestraat. Haaks hierop bevinden zich de drie zijassen. (zie kaart). De oorspronkelijke bestrating met klinkers is in het zuidelijke deel nog aanwezig. De huidige bebouwing is geconcentreerd in het zuidelijke deel van het park: de bebouwing aan de noordelijk gelegen as werd aan het einde van de oorlog door de Amerikaanse luchtmacht vernietigd. Het noordelijke deel is nu in gebruik als weiland, wel zijn er restanten van de oorspronkelijke bebouwing aangetroffen (zie kaart). Ook zijn er enkele recent gebouwde huizen te zien in de noordhoek.

De bebouwing die na 1940 ontstond, sluit in verschijningsvorm aan op de lokale Twentse traditie: baksteenarchitectuur onder pannendaken, geen windveren,

donkergroen geverfde houten delen, raamluiken. Dit alles in een bomvrije variant: dikke betonmuren en plafonds, stalen luiken en deuren..

De variëteit in bebouwing is in het Prins Bernardpark niet groot. De meeste gebouwen zijn rond 1940 gebouwd. De panden, allemaal vrijstaande gebouwen, bezitten een onderling verwante detaillering, zoals vensters met roedeverdeling en stalen luiken. Ook het materiaalgebruik is identiek. In verschillende panden zijn nog de oorspronkelijke betimmeringen en parketvloeren te vinden. Hierin is ook verwantschap te zien in bijvoorbeeld lambriseringen, plafonds, parketvloer en trap en deuren. Het materiaal dat in het interieur is gebruikt, bestaat uit stucwerk, eikenhout en keramische tegels.

Hier en daar zijn nog kleinschalige elementen te vinden die aan de militaire functie van het Prins Bernardpark herinneren, zoals de afrastering en de borden waarmee het niet-toegankelijke gebied wordt gemarkeerd; de entree met het oude wachtgebouw (nr 1) en de officiersbarak (nr 2); het voormalige exercitieterrein, thans tennisbaan met kleedruimten.

Waardestelling

De nog bestaande bebouwing van het Bernardpark heeft in combinatie met de behouden structuren grote cultuurhistorische waarde als voorbeeld van een legeringskamp uit de bezettingstijd en als historisch onderdeel van de vliegbasis Twente. Alle nog aanwezige bebouwing uit die tijd heeft samen met de structuren grote ensemblewaarde. Enkele gebouwen hebben bovendien een bijzondere monumentale objectwaarde.

Waardevolle elementen

- Parkachtig ensemble, as met lindelane, klinkerwegen en erfinrichting.
- De verspreide ligging van de bebouwing en het daaruit resulterende landelijke karakter. Grote ensemblewaarde van de gebouwen onderling en hun samenhang met groenaanleg
- Het cluster met de entree van het park met het oude wachtgebouw (nummer 1) en de voormalige officiersbarak (nummer 2) ertegenover, als restant van de voormalige hoofdtoegang van het militaire vliegveld
- Het voormalige exercitieterrein, nu de tennisbaan met kleedhokjes als restant van de militaire functie van het kamp
- Architectuurhistorische waarde bezitten met name de panden Prins Bernardpark 1 (wachtgebouw) , 12 en 14 (officiersmess).
- het restant van de Oude Deventerweg, voormalige hoofdweg van de vliegbasis, vanaf de Oldenzaalsestraat in westelijke richting lopend.

PBK: ingang langs Oldenzaalsestraat, wachtgebouw links.

PBK: hoofdas ventweg langs Oldenzaalsestraat, wachtgebouw rechts.

PBK: ingang PBK 2 links, tuin van wachtgebouw rechts en aan het einde de zijas met Lindenlaan.

PBK: hoofdas ventweg met klinkers langs Oldenzaalsestraat.

PBK: zuidelijke zijas met linden.

PBK: middelste zijas richting officiersmess.

Behoud/kansen

Behoud

- Het parkachtige ensemble met assen, lanen, klinkerwegen, erfinrichting is waardevol en dient behouden te worden.
- Het ensemble van gebouwen is zeer waardevol en moet behouden worden.
- De architectonische verschijningsvorm en het casco (bunkers met een camouflage laag in landelijke stijl) die de historische betekenis van de gebouwen laat zien, is waardevol en moet behouden blijven.
- Panden met een hoge objectwaarde (wachtgebouw en officiersmess) dienen behouden en gerestaureerd te worden. (het wachtgebouw is niet in eigendom van defensie) Hierbij gaat het om het exterieur en het interieur.

Kansen:

- De bebouwing en inrichting aan de zuidzijde is bewaard gebleven. De bebouwing en inrichting van de noordzijde kan aangevuld worden: in het algemeen kan verdichting in de clusters een kwaliteitsslag betekenen.
- De toegang naar de vliegbasis vanuit het Prins Bernardkamp is nu verdwenen maar zou in ieder geval weer herkenbaar gemaakt kunnen worden.
- De doorgaande lijnen van de lanen krijgen meer betekenis door obstakels als slagbomen en opslag van beplanting weg te halen. Zo kunnen ze een bijdrage leveren aan een mogelijke recreatieve invulling, als wandel-, ruiter- of fietspad.

PBK: Bergweg richting Oude Deventerweg (zuiden) op kruispunt met middelste zijas rechts trafohuisje.

PBK: Bergweg richting noorden, bij kruispunt met middelste zijas, links het trafohuisje.

PBK: noordzijde Bergweg zicht op vm noordelijke zijas en hoofdas, links garage.

PBK: middelste zijas met laan naar nr 3a.

PBK: weg rond v.m. exercitieterein, nu tennisbaan.

PBK: v.m. exercitieterein nu tennisbaan.

PBK: v.m. exercitieterein nu tennisbaan rondweg.

PBK: noordelijke deel hoofdas.

PBK: noordelijke zijas met in de verte rechts garage van PBK.

PBK 2: officiersbarak in typische bebouwing van het kamp, exterieur in regionale stijl.

PBK 14: Vensters met stalen luiken.

PBK 14: interieur met dikke betonmuren en plafonds.

PBK 1: Wachtgebouw bij ingang

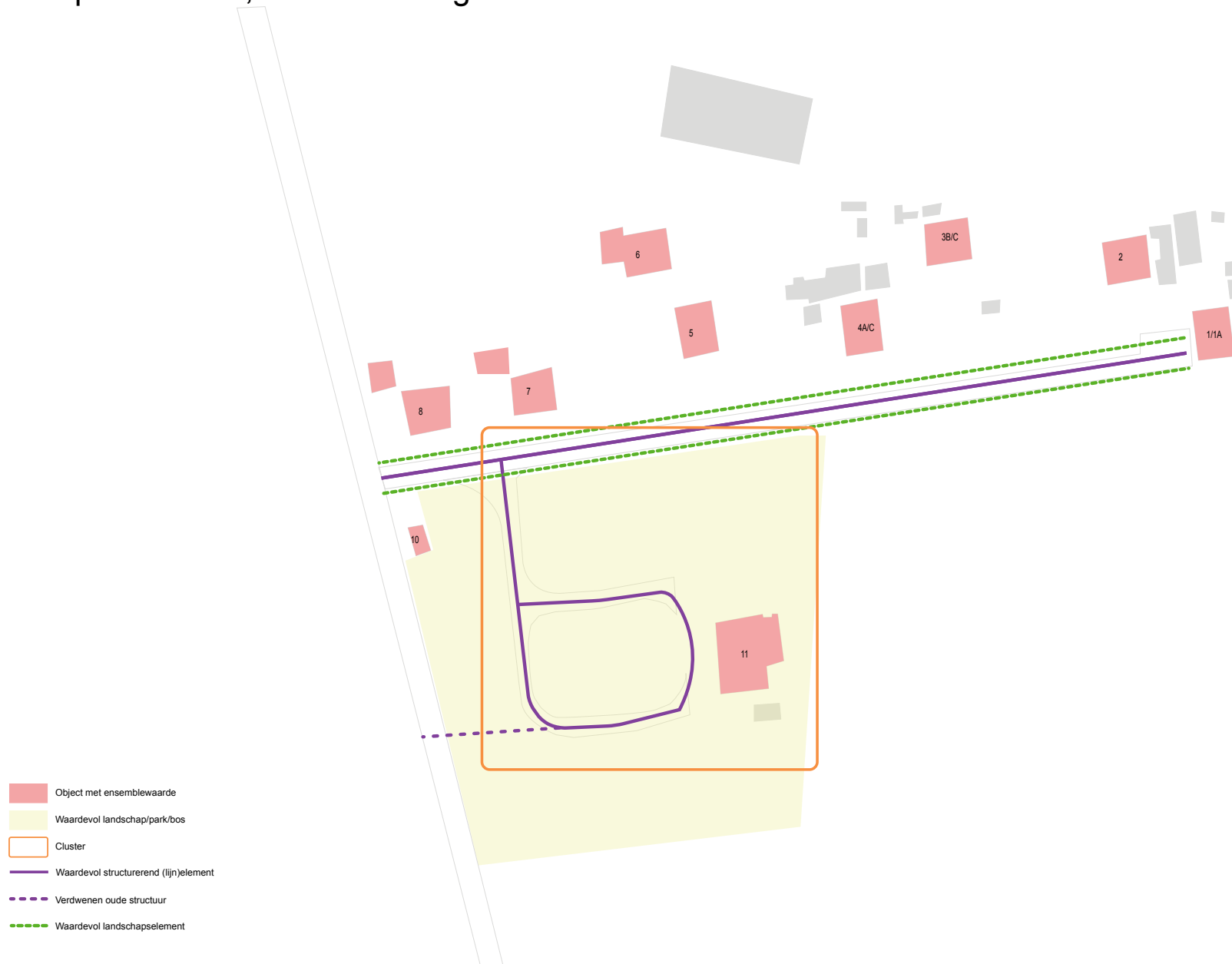

PBK 1: Wachtgebouw bij ingang, zijgevel

PBK 14: Officiersmess middelste zij-as

Kamp Overmaat, waardestelling in kaart

Overmaat

Algemeen

Kamp Overmaat werd vanaf oktober 1940 gebouwd als zelfstandig, kleinschalig opgezet complex dat diende voor de legering van het technisch personeel. Net als het geval was bij de andere kampen, werd dit kamp in het oude kampenlandschap gesitueerd. De gebouwen in Kamp Overmaat (Overmaat 1-6) worden tegenwoordig particulier bewoond, de tuinen zijn opnieuw aangelegd. De kenmerkende ‘open’ samenhang tussen bebouwing en maaiveld is daarmee verloren gegaan.

Landschap

In dit terrein is duidelijk onderscheid te maken tussen de noord- en de zuidzijde, die in ruimtelijk opzicht niets (meer) met elkaar te maken hebben; aan de noordkant bevinden zich vrijstaande woningen, die voor een deel nog behoren tot het bezit van defensie en voor een deel in handen zijn van derden. Hier is sprake van een lintbebouwing van vrijstaande woningen, ieder met eigen tuinen door hagen omgeven. Deze hagen dragen bij aan een eenheid van het beeld. Aan de zuidzijde bevindt zich de oorspronkelijke eetzaal, nu in gebruik als kantoor. Het gebouw wordt bereikt via een rondgaande weg om een lager gelegen vijver heen. Aan de oever van de vijver staan grote metasequoia's (moerascipressen), die bijdragen aan een buitenplaats sfeer. Achter het kantoor/gebouw ligt een bosterrein zonder duidelijke functie.

Structuur en bebouwing

De hoofdas van Kamp Overmaat wordt gevormd door een in oost-westelijke richting lopende, rechte weg. Ten zuiden van deze as bevinden zich de voormalige eetzaal en keuken en ten noorden een rij voormalige officiersonderkomens.

De bebouwing die na 1940 ontstond, sluit in verschijningsvorm aan op de lokale Twentse traditie: baksteenarchitectuur onder pannendaken, geen windveren, donkergroen geverfde houten delen, raamluiken. Dit alles in een bomvrije variant: dikke beton muren en plafonds, stalen luiken en deuren. In verschillende panden zijn nog de oorspronkelijke betimmeringen en parketvloeren te vinden (waarneming uit 2004). De variëteit in bebouwing is niet zeer groot: alle panden zijn eenlaags bakstenen volumes onder een met pannen gedekt zadeldak. De panden bezitten een

onderling verwante detaillering, zoals vensters met (in oorspronkelijke toestand) roedeverdeling en stalen luiken. Typisch voor panden in Overmaat is de aanwezigheid in de kap van een hooi- of hijsluik.

De voormalige eetzaal annex keuken is in het laatste kwart van de twintigste eeuw in een moderne vormtotaal vernieuwd. Ook zijn enkele woningen deels gewijzigd.

Waardstelling

Kamp Overmaat bezit een hoge situationele en stedenbouwkundige waarde als onderdeel van het oude essen-kampenlandschap en bezit cultuurhistorische waarde als onderdeel van de vliegbasis Twenthe (bij de oprichting abusievelijk met een ‘h’ gespeld). Ook de bewaard gebleven panden van het voormalige officierskamp (Overmaat 1-6) zijn in cultuurhistorisch opzicht van belang. De structuur die bepaald wordt door rechte assen om een rechthoekig perceel met daarop de villa en de vijver herinnert aan de landhuistraditie en is van grote waarde.

Behoud/kansen

Behoud

- Parkachtig ensemble met villa, vijver, bomenrijen en klinkerwegen is waardevol en moeten behouden blijven.
- Ligging van de bebouwing langs de as en het daaruit resulterende karakter is waardevol en moet behouden blijven.
- Ensemblewaarde van de gebouwen is waardevol en moet behouden blijven.

Kansen

- Het gebied heeft potentie om zich te ontwikkelen tot een buitenplaats met meerdere bijgebouwen. Daarvoor zou het huidige kantoor ontwikkeld kunnen worden tot een (klein) landhuis van allure en zouden er bijgebouwen toegevoegd kunnen worden aan het terrein. Dat kan bijvoorbeeld door toevoeging aan de zuidzijde van een pendant van de laan aan de noordzijde. Zo'n ensemble refereert aan buitenplaatsen met bijgebouwen.
- Herstel en restauratie van de villa
- Versterken van ensemblewaarde door en verhoogde aandacht voor de erfinrichting bij de woningen

Overmaat vijver met moerascipressen en eiken.

Overmaat hoofdlaan met klinkers en bebouwing links.

Overmaat hoofdlaan met klinkers en bebouwing in traditionele stijl links.

Overmaat, voormalige Duitse officiersonderkomen in landelijke stijl, met wijzigingen aan het gebouw.

Overmaat, voormalige Duitse officiersonderkomen in landelijke stijl, met wijzigingen van recente eigenaren doen afbreuk aan het gebouw

Overmaat, voormalige Duitse officiersonderkomen in landelijke stijl, met wijzigingen van recente eigenaren doen afbreuk aan het gebouw.

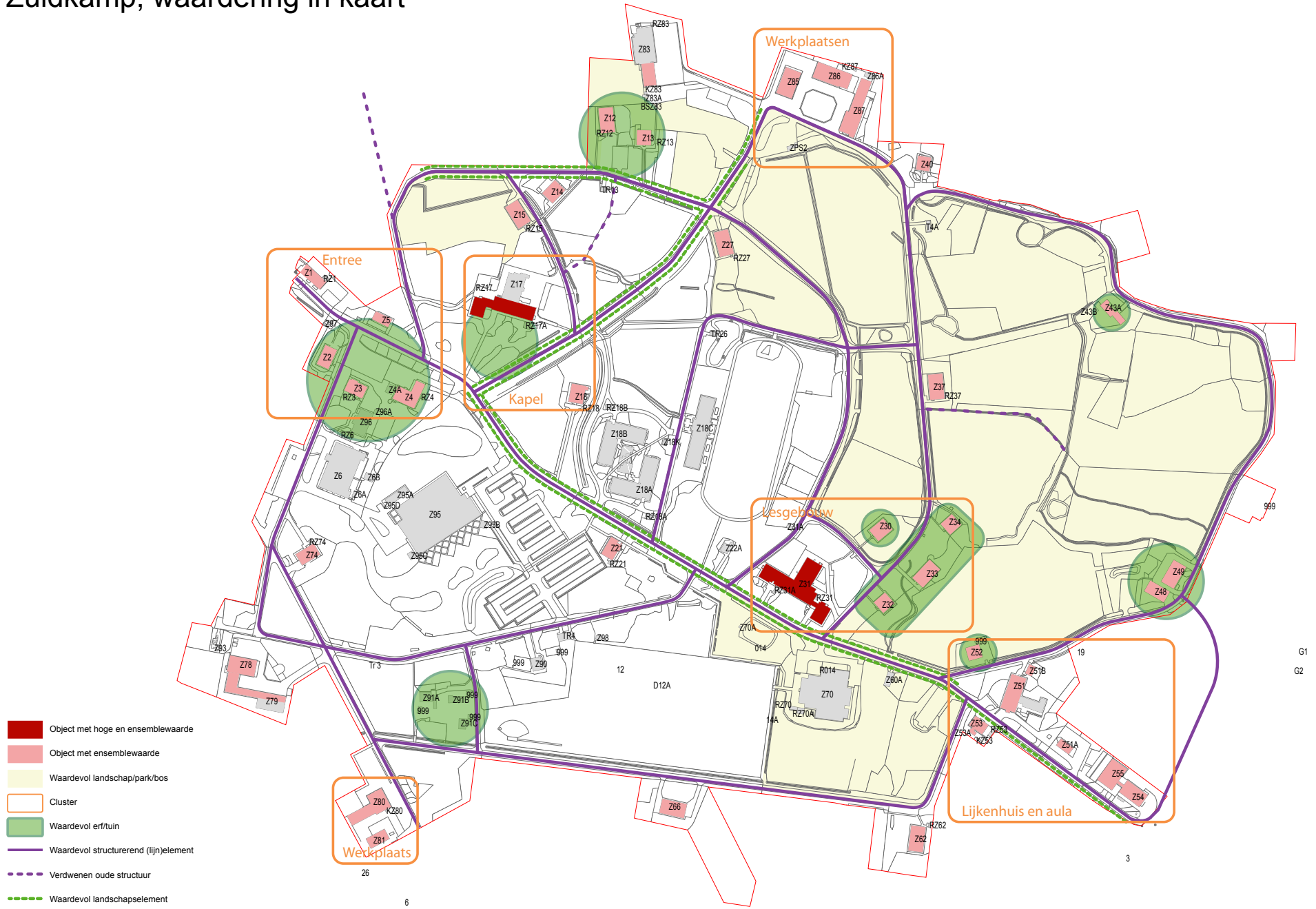

Overmaat, voormalige Duitse officiersonderkomen in landelijke stijl, nog in tact.

Overmaat voormalige eetzaal en keuken in landhuisstijl.

Zuidkamp, waardering in kaart

Zuidkamp

Algemeen

Zuidkamp, een gebied van ongeveer 47 ha. groot, ligt twee kilometer ten zuiden van Centrum. Dit terrein werd door de Duitse bezetter vanaf oktober 1940 aangelegd op het voormalige terrein van Erve 't Overmaet voor het personeel en de administratie van de op het vliegveld gestationeerde eenheden.

Landschap

Zuidkamp kenmerkt zich door een landelijke opzet, waarin de gebouwen ogenschijnlijk willekeurig verspreid staan. Hierdoor ontstaat de indruk van een Twentse buurtschap, afgewisseld met Twents landgoed. Het oude erf van 't Overmaet is in de aanleg niet meer direct herkenbaar. De structuur van het essenkampenlandschap is echter herkenbaar gebleven, zowel binnen als buiten de omheining.

Alleen door de aanwezigheid van een hoog hek is duidelijk dat Zuidkamp is afgesloten van de omgeving. Een visuele relatie is overal aanwezig.

Een groot deel van de (woon)bebouwing voegt zich als vanzelf in het omringende bos en draagt bij aan het landgoedkarakter. Dit wordt versterkt door de afwisselende en rijke ondergroei en door de aanwezigheid van rododendrons, hulst en enkele sparrenbosjes.

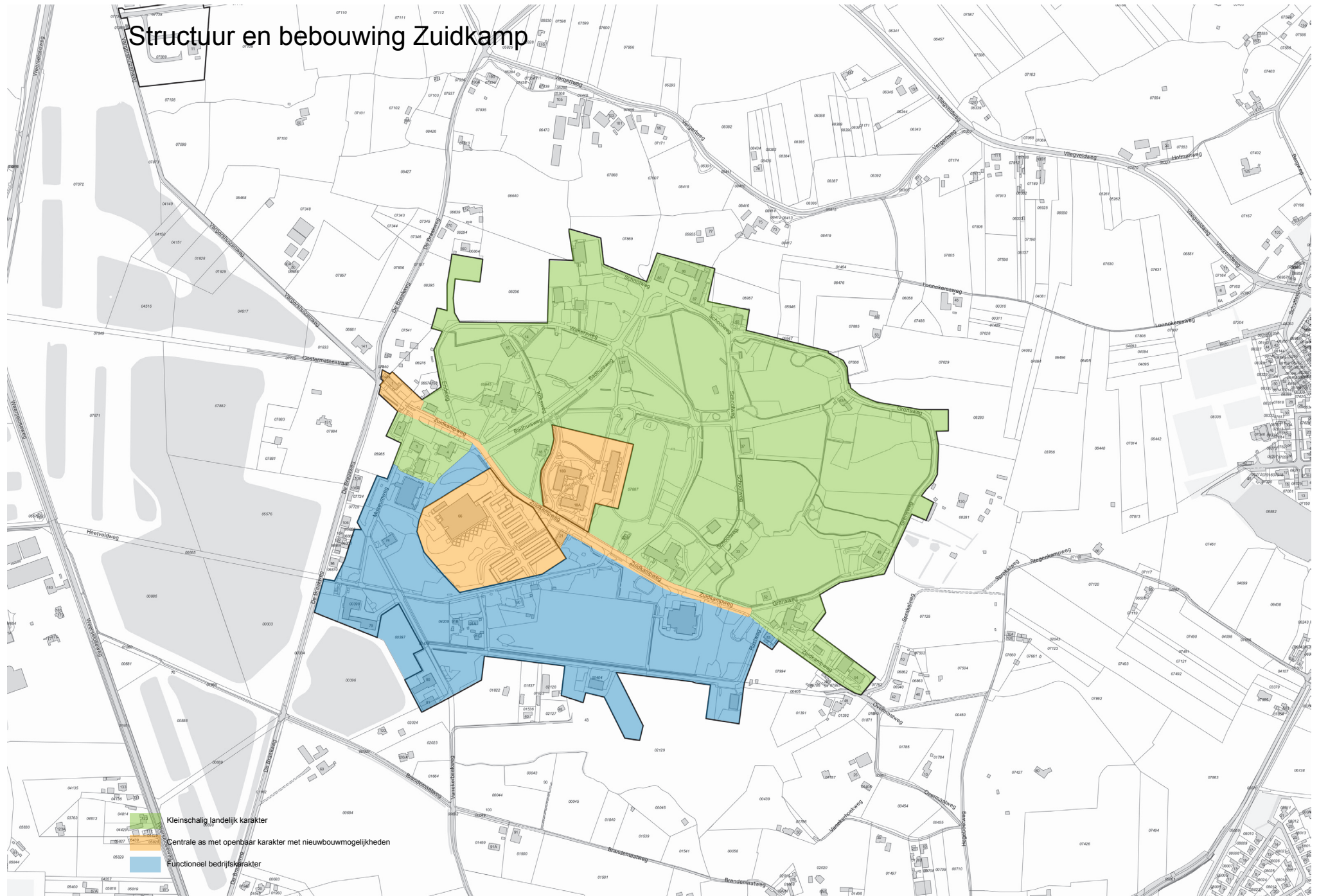
Een groot deel van de wegen wordt begeleid door beplanting in rijen van eiken, beuken of kastanjes.

Als essen/kampenlandschap heeft de Zuidkamp een bijzondere kwaliteit; landbouwkundige vernieuwingen hebben hier niet plaatsgevonden, dus het landschap is zeer kleinschalig gebleven.

Een aantal 'erven' bestaat uit loodsen en andere grotere gebouwen, die hebben gediend als opslagruimte. Vaak zijn hier grote oppervlakten asfalt of andere verharding aanwezig. Ook deze erven worden omgeven door veel opgaande beplanting en zijn over het algemeen als vanzelfsprekend opgenomen in de omgeving. Er is weinig sierbeplanting aanwezig.

Op een aantal plaatsen is meer openheid te vinden: ter plekke van de sportvelden en rondom de nieuwere gebouwen in de vorm van een uitgebreide parkeerplaats.

Structuur en bebouwing Zuidkamp

Structuur en bebouwing

Een aftakking van de Braakweg in oostelijke richting verleent toegang tot het Zuidkamp. De gekromde weg in het verlengde van deze toegangsweg vormt de oost-west-as van het kamp en de zuidelijke begrenzing van de ei-vormige ring in het noordelijk deel van het park. Het karakter, met bebouwing, wegenpatroon en de inrichting differentieert en biedt specifieke kansen voor ontwikkeling.

Zuidkamp is grofweg in drie karakterthema's onder te verdelen.

- De Zuidkampweg is de centrale as waaraan de grotere gebouwen liggen die een openbaar karakter hebben. Nieuwbouw van een flinke maat bepaalt op sommige punten het beeld. Dat geldt bijvoorbeeld voor de nieuwe sporthal in het zuidoostelijke deel van het terrein en voor het nieuwe hoofdgebouw naast nummer 4
- Het gebied ten noorden hiervan (Grensweg, Schoolweg, Wakersweg, Badhuisweg Endsweg en Koksweg) heeft een landelijk karakter: er is sprake van kronkelende wegen en paden en een afwisseling in grondgebruik, van maïsveldjes, weiland en sportterreinen. De bebouwing is veelal kleinschalig met uitzondering van de gebouwen Z 85, 85 II en 87.
- Ten zuiden van de Zuidkampweg (Rustweg, Museumweg) is het karakter meer dat van een bedrijventerrein; rechtere wegen en veelal een functionele bedrijfsmatige bebouwing.

In enkele gebieden binnen Zuidkamp bestaat een dusdanige onderlinge samenhang tussen straten, groen en bebouwing dat die als clusters van belang zijn. De bebouwingsclusters bestaan uit gebouwen van verschillende kwaliteiten. (de clusters zijn aangegeven op de kaart)

- Zuidkamp rond 1, 2, 3, 4 (entree).
 - Het gebied rond de katholieke kapel nrs. 17 en 18 met onderlinge zichtlijnen en parkachtige aanleg.
 - Het gebied rond Zuidkamp 30, 31 (lesgebouw), 32, 33, 34 en de zichtlijnen naar het noordoosten en naar het zuidoosten (richting nummer 37).
 - Zuidkamp rond 51 en 51a, lijkenhuis en aula.
 - Zuidkamp 85, 86, 87: de werkplaatsen in u-vormige opstelling.
 - Zuidkamp 80: de solitaire ligging van de werkplaats.

De bebouwing die na 1940 op Zuidkamp tot stand kwam, sluit in verschijningsvorm aan op de lokale Twentse traditie: baksteenarchitectuur onder pannendaken, geen windveren, donkergroen geverfde houten delen, raamluiken.

Dit alles in een bomvrije variant: dikke beton muren en plafonds, stalen luiken en deuren. In verschillende panden zijn nog de oorspronkelijke betimmeringen en parketvloeren te vinden.

De variëteit in bebouwing is vrij groot: de grotere bouwwerken bestaan uit gekoppelde bouwvolumes met verschillende kapvormen. De panden bezitten, voor zover niet aangetast, een onderling verwante detaillering, zoals vensters met (in oorspronkelijke toestand) roedeverdeling en stalen luiken. Bij veel panden zijn de stalen ramen vervangen door kunststof exemplaren.

Waardstelling

Zuidkamp bezit cultuurhistorische, stedenbouwkundige en situationele waarden die liggen in:

- Het belang van het gebied voor de geschiedenis van Enschede en van de Nederlandse luchtvaart en
- De bewaard gebleven structuur van een legeringskamp uit de Tweede Wereldoorlog met een op Twentse buurtschaplattegronden gebaseerde opzet in een essen-kampenlandschap.

Zuidkamp is voorzien van een kenmerkend kronkelend, amorf stratenpatroon van klinker- en asfaltwegen en een gevarieerd karakter van bebouwing en groenvoorzieningen (parkaanleg, erven, weiden). De drie karakterthema's zijn waardevol en dienen behouden te worden.

In enkele gebieden binnen Zuidkamp bestaat een dusdanige onderlinge samenhang tussen straten, groen en bebouwing dat die als clusters van belang zijn. De bebouwingsclusters bestaan uit gebouwen van verschillende kwaliteiten. (de clusters zijn aangegeven op de kaart)

- Zuidkamp rond 1, 2, 3, 4 (entree).
 - Het gebied rond de katholieke kapel nrs. 17 en 18 met onderlinge zichtlijnen en parkachtige aanleg.
 - Het gebied rond Zuidkamp 30, 31 (lesgebouw), 32, 33, 34 en de zichtlijnen naar het noordoosten en naar het zuidoosten (richting nummer 37).
 - Zuidkamp rond 51 en 51a, lijkenhuis en aula.
 - Zuidkamp 85, 86, 87: de werkplaatsen in U-vormige opstelling.
 - Zuidkamp 80: de solitaire ligging van de werkplaats.

De bebouwing is grofweg onder te verdelen in drie typen: legeringsgebouw (woning); bedrijfsgebouw (garage en kantoor) gemeenschappelijk gebouw.

ZK: Entree aan Zuidkampweg.

ZK: Cluster entree met zicht naar de Braakweg in de verte.

ZK: cluster met Kapel en parkomgeving.

ZK: kapel gezien v.a. de Endweg.

ZK 17: Entree kapel.

Z17: Zaal achter de kapel.

Architectuurhistorische waarden zijn in Zuidkamp met name te vinden in enkele verspreid liggende gebouwen. De nummers 17, 18, 31, 32, 33, 34, 51A, 80, 85, 86, 87 zijn door de consequente toepassing van de 'landelijke' bouwstijl in met name de details van grote waarde.

Behoud/kansen

Behoud:

Het karakter en de historische waarde van het geheel is zeer waardevol en dient behouden te worden. Dit komt tot uiting in het landschap, de inrichting van het gebied en de gebouwen:

- Bossen, bosjes en straten en lanen zijn zeer waardevol.
- De open en gesloten opzet van de erven, weilanden en akkertjes, afgewisseld met houtwallen en bos is zeer waardevol.
- Het ensemble van gebouwen is zeer waardevol.
- De architectonische verschijningsvorm en het casco (bunkers met een camouflage laag in Twentse stijl) dat de historische betekenis van de gebouwen laat zien, is waardevol.
- Panden met een hoge objectwaarde (kapel en lesgebouw) dienen behouden en gerestaureerd te worden. Hierbij gaat het om het exterieur en het interieur.

Kansen:

- Het karakter van de drie thema's die hier zijn te onderscheiden, biedt kansen voor ontwikkeling in meerdere en/of elkaar versterkende functies
 - o De Zuidkampweg als centrale as met veel nieuwbouw biedt ontwikkelkansen voor gebouwen met meer openbare of grootschalige functies.
 - o Gebied ten noorden van de Zuidkampweg met kleinschalige opzet van erven, weilanden en akkertjes, afgewisseld met houtwallen en bos biedt aanknopingspunten voor verdere ontwikkeling voor bijvoorbeeld wonen of wonen/werken.
 - o Gebied ten zuiden van de Zuidkampweg biedt qua karakter kansen voor kleinschalige bedrijvigheid.

- Het is mogelijk om nieuwe aanbouwen te realiseren aan de bestaande gebouwen mits dit met zorg gebeurt. Voor elke type gebouw (barak/ woning, kantoor, loods/garage, gemeenschappelijk gebouw) zou de transformatieruimte bepaald kunnen worden.
 - o De kleinere erven kunnen de basis vormen voor een clustering van woningen, voorzien van nieuwe toevoegingen.
 - o de huidige grotere bedrijfsgebouwen (opslagruimtes, loodsen etc..) hebben veel ontwikkelingsmogelijkheden: wonen, bedrijvigheid, recreatie, zorg.
- herstel van de panden met ensemblewaarde
 - o vervangen van recent geplaatste kunststof kozijnen door hout en staal (refererend aan de oorspronkelijke toestand, maar vooral nodig om de architectonische kwaliteit te herstellen).
 - o evt. plaatsten van luiken daar waar deze verdwenen zijn.
 - o herstellen van deuren.
 - o waar nodig vervangen van dakbedekking door oorspronkelijk gebruikte dakpan.
 - o herstel van de erven en paden behorende bij een woning/barak.
- herstel van panden met objectwaarde
 - o de kapel: aan de achterzijde bevinden zich recente wijzigingen (aanbouw, vluchtweg kapel) die het beeld zeer verstoren. Deze kunnen verwijderd worden en er kan eventueel een nieuwe aanbouw gerealiseerd worden die minder verstorend is.
 - o Herstel van het lesgebouw (interieur en exterieur).

Resumerend:

Het gebied, de inrichting en bebouwing zijn waardevol en bieden veel kansen voor herstel en herontwikkeling. Uitgangspunt en inspiratie voor herontwikkeling dienen de bestaande kwaliteiten te zijn. Een nieuwe 'laag' kan zeker gecreëerd worden mits die de bestaande respecteert of deze zelfs versterkt.

Het karakter van het gebied kan verschillende functies herbergen die overeenkomen met de drie structuren, de hoofdas met openbaar karakter, bedrijvigheid in het zuiden, wonen/werken in het noordelijk deel.

Kaarten , Deelkaart Zuidkamp, Kaart landschap, Kaart structuur en bebouwing karakter, Kaart waardering

ZK 17: Zaal achter kapel met aanpassingen en nieuwe aanbouw

ZK 31: Lesgebouw voorgevel langshuis.

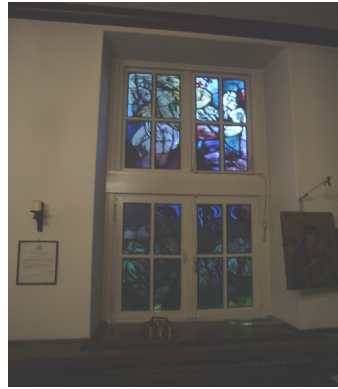
ZK 31: Lesgebouw voorgevel dwarshuis

ZK 31: Entree tussen dwarshuis en langshuis.

ZK 17: Eikenhouten deur naar de zaal .

Z17: Kapel interieur kruisvenster met glas in lood van Levinus Tollenaar.

Z17: Zaal achter de kapel.

ZK 31: Achter bouwdeel Lesgebouw.

ZK 31: Lesgebouw, aula met eiken parketvloer en lambrisering.

5. Literatuur en bronnen

Het Oversticht, Te beschermen gezichten gemeenten Enschede, 2004
Het Oversticht, Inventarisatie jongere bouwkunst 1850-1940 objecten gemeente Enschede, Zwolle 1990;
Nederlandse Federatie voor Luchtvaart Archeologie, 'Toelichting bij aanvraag rijksmonumentenstatus', De Kwakel, 2000.

6. Waarderingsbijlage per object

gebied	naam defensie	MIP nummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functie/object	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschap waarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
PBK	?	ES332a	12,113,116		Prinsbernhardpark	1		wachtgebouw		WOII	woonhuis	*		***	*	*	*
PBK		ES332b	114		Prinsbernhardpark	2		legeringsgebouw	barak type B	WOII	woonhuis			*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	3		legeringsgebouw	barak type C	WOII	woonhuis			*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	6				WOII	gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
PBK					Prinsbernhardpark	7				WOII	gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
PBK					Prinsbernhardpark	8				WOII	?				*	*	
PBK					Prinsbernhardpark	12		legeringsgebouw		WOII	woonhuis			*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	12	t.o.	trafohuis		WOII				*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	14		officiersmess		WOII	antikraak	*		***	*	*	*
PBK					Prinsbernhardpark	14	t.o.	garage		WOII				*		*	*
PBK		ES332e			Prinsbernhardpark	16				WOII	gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
PBK					Prinsbernhardpark	17		magazijn		WOII	gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
PBK					Prinsbernhardpark	18		legeringsgebouw	barak type B	WOII				*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	19		legeringsgebouw		WOII				*		*	*
PBK					Prinsbernhardpark	22		legeringsgebouw		WOII	woonhuis			*		*	*
PBK		ES332c	117,118		Prinsbernhardpark	22	b	legeringsgebouw		WOII	woonhuis			*		*	*
PBK		ES332d	119		Prinsbernhardpark	24		legeringsgebouw		WOII	woonhuis			*		*	*
PBK		ES332d	119		Prinsbernhardpark	24	b	legeringsgebouw		WOII	woonhuis			*		*	*
PBK			120,121		Prinsbernhardpark	ong		tennisbaan		WOII?					*	*	
PKB			134		Bergweg	?		garage gebouw		WOII				*		*	*
PKB					Bergweg			trafohuis		WOII				?			
PKB					weiland			garage gebouw		WOII	schuur			*		*	*
PKB					weiland			garage gebouw		WOII	schuur			*		*	*
PKB					weiland			restant		WOII				*		*	*
PKB					weiland			restant		WOII				*		*	*
PKB								klinkerwegen		?		*		***			
PKB								lindenlaan		?		*		***			
C	B534				C-ringweg west			vliegtuigshelter		KO	duo			**	**	*	*
C	B535				C-ringweg west			vliegtuigshelter		KO	duo			**	**	*	*
C	B510				C-ringweg west			vliegtuigshelter		KO	trio			**	**	*	*
C	B511				C-ringweg west			vliegtuigshelter		KO	trio			**	**	*	*
C	B512				C-ringweg west			vliegtuigshelter		KO	trio			**	**	*	*
C	B16				C-ringweg west			munitiebunker		KO				*	*		*
C	B505				C-ringweg noord			bunker plat		KO				*	*		*
C	B513				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	pendant van 520			**	**	*	*
C	B514				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*
C	B515				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*
C	B516				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*
C	B517				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*
C	B518				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*
C	B519				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	druiventros'		**	***	**	*	*

gebied	naam defensie	MIPnummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functie/object	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschapswaarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
C	B520				C-ringweg noord			vliegtuigshelter		KO	pendant van 513		**	**	*	*	
C	C67				C-ringweg noord			loods		KO							
C	C69				C-ringweg noord			loods		KO							
C	C70				C-ringweg noord			opstal		KO							
C	C100				C-ringweg noord			nissenhut		KO			*	*			
C	C94				C-ringweg noord			opstal		KO							
C	C58				centrum/vliegveld			?		KO	niet bezocht						
C	C72				centrum/vliegveld			?		KO	niet bezocht						
C	AFSN				C-ringweg noord			brandstof-opslag	div	?							
C	AFSO				C-ringweg oost			brandstof-opslag	div	?							
C	AFSZ				C-ringweg oost			brandstof-opslag	div	?							
C	C50A				C-ringweg noord			kantoor, met bunker									
C	C50B				C-ringweg noord			opslag									
C	P18				C-ringweg noord			parkeerlus							*	*	
C	C54				C-ringweg noord			opslag									
C	C32				C-ringweg noord			?									
C	C55				C-ringweg noord			?									
C	C38				C-ringweg noord			?									
C	C59				C-ringweg noord			blikken loods schuifdeuren		KO							
C	C60				C-ringweg noord			blikken loods schuifdeuren		KO							
C	C61				C-ringweg noord			blikken loods schuifdeuren		KO							
C	C89				C-ringweg noord			opstal									
C	C34		91		C-ringweg noord			kantoor		mod						*	
C	C48				C-ringweg noord			romneyloods									
C	C49				C-ringweg noord			kapschuur									
C	C39		97		C-ringweg noord			opslag/garage		mod							
C	C40		96		C-ringweg noord			kantoor		mod						*	
C	B502				C-ringweg noord			bunker met antennemast		?							
C	H7		94		C-ringweg noord			hangar		mod						*	
C	H8		89		C-ringweg noord			hangar		mod						*	
C	H9		93		C-ringweg noord			hangar		mod						*	
C	B13				C-ringweg noord			installaties landingsbaan		?							
C	B15		82		veld, C-ringweg oost			munitiebunker		?			*	*		*	
C	B521		72,88		C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B522		88		C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B523				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B524		86,87		C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B525				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B526				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B527				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B528				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	

gebied	naam defensie	MIPnummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functieobject	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschapswaarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
C	B529				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B530				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B531				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B532				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B533				C-ringweg oost			vliegtuigshelter		KO	lijncluster oost	**	***	**	*	*	
C	B506				C-ringweg oost			bunker (munitie?)		KO	lijncluster oost		*	*		*	
C	B507				C-ringweg oost			bunker (munitie?)		KO	achter toren		*	*		*	
C	B509				C-ringweg oost			bunker (munitie?)		KO	lijncluster oost		*	*		*	
C	B1				C-ringweg oost			bunker + verkeerstoren		WOII	lijncluster oost	**					
C	B5				C-ringweg oost			bunker (radarsokkel?)		WOII	achter toren	**					
C	B2				C-ringweg oost			bunker		?	by brandweer						
C	Tr6				C-ringweg oost			trafostation		?	achter toren						
C	C19				C-ringweg oost			kantoor		mod							
C	C19A				C-ringweg oost			kantoor		mod							
C	C20	ES333J	50,52,55		C-ringweg oost			vm. brandweerkazerne		WOII		**					
C	C22	ES333I	57,65,66		C-ringweg oost			commando + bunker, nu wonen		WOII		**					
C	C23		75		C-ringweg oost			commando, nu wonen		WOII		**					
C	C24		76		C-ringweg oost			meteo, nu wonen		WOII		**					
C	C25		76		C-ringweg oost			administratie, nu wonen		WOII		**					
C	C26		78-81,83,72		C-ringweg oost			testsite motoren		KO		*					
C	C28				C-ringweg oost			kantoor		mod							
C	C29		84		C-ringweg oost			kantoor		mod							
C	geen		63		C-randweg oost			portiersloge dwarsweg		?							
C	C90		77		veld			container modelvliegers		?				*			
C	C91		71		C-ringweg oost			kapschuur zweefvliegers		mod							
C	H16		74,67-69		C-ringweg oost			hangar		mod							
C	G12		70		C-ringweg oost			houten clubgebouw zweefvl.		mod						*	
C	geen				C-ringweg oost			schietbaan oostzijde		?							
C	C93				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C3				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C4				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	B500				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C6				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C4A				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C87				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C93				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C104				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C9D				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C9				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C9A				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C7				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						

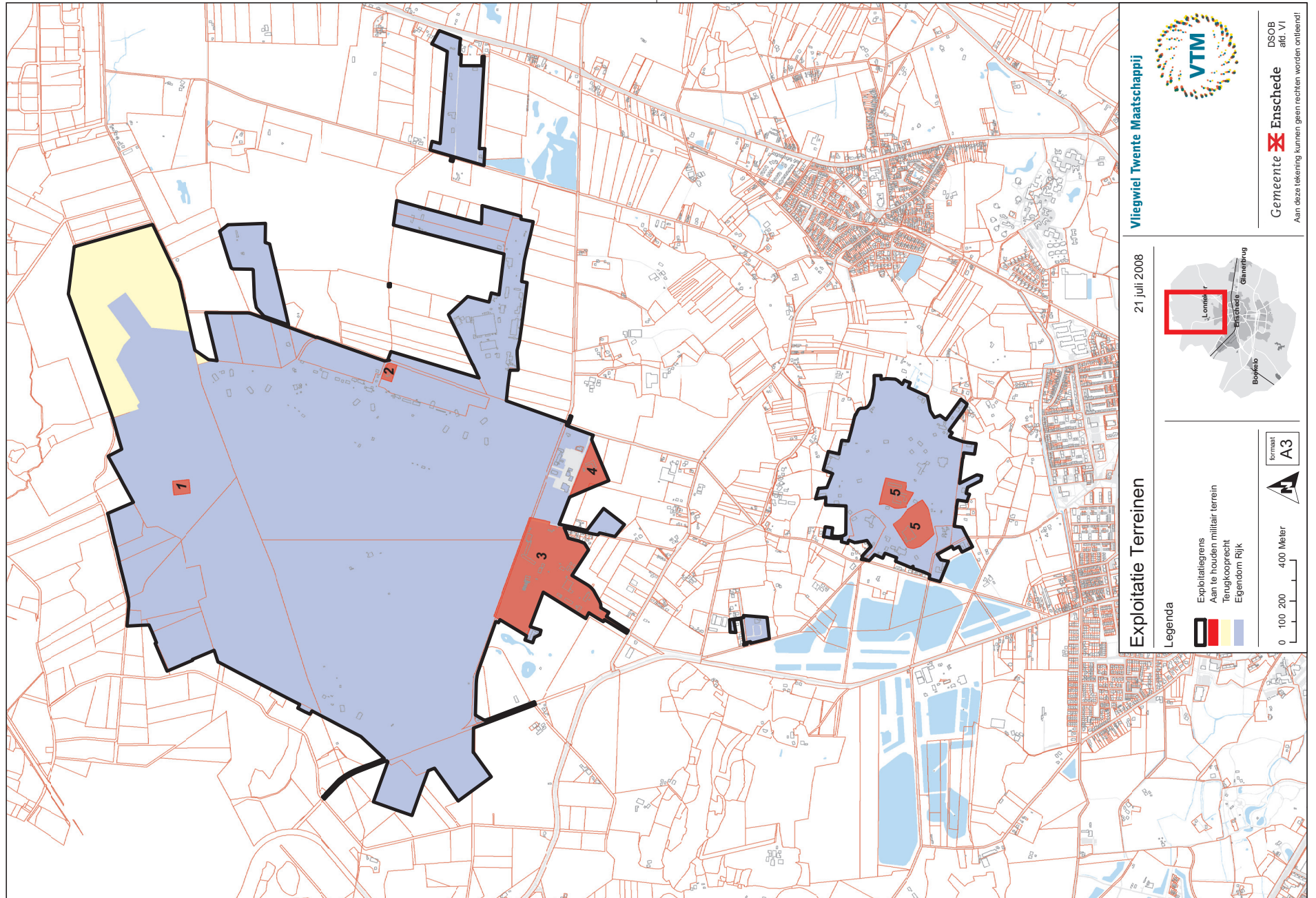
gebied	naam defensie	MIP nummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functie/object	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschapswaarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
C	C12				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C85				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C86				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	C87				C-zuid lonnekerveldweg			defensie-kamp			niet bezocht						
C	geen				C-ringweg zuid			rolbaan zuid		WOII		*	***	***	***		
C	geen				C-ringweg zuid			shelter / bunker einde rolbaan		?							
C-oost	C14				oostkamp frans ov ave			kantoor		mod							
C-oost	C15				oostkamp frans ov ave			kantoor		mod							
C-oost	C16		22-30		oostkamp frans ov ave			vm radiopost		WOII			**	**	**	*	
C-oost	C18				oostkamp frans ov ave			?		mod							
C-oost	byC35		2,5		oostkamp frans ov ave			wasplaats		mod							
C-oost	C35		43,32,21		oostkamp frans ov ave			garage, kantoor		mod							
C-oost	C36		6,7		oostkamp frans ov ave			munitie-opslag		mod							
C-oost	C92		1,4,20		oostkamp frans ov ave			para-centrum		mod							
C-oost	C95		56		oostkamp frans ov ave			brandweer		mod							
C-oost	C96				oostkamp frans ov ave			keerlus vm tankstation		?							
C-oost	C101				oostkamp-munitiepark			kantoor / entreegebouw		mod							
C-oost	C103		15,19,52		oostkamp-munitiepark			munitie-opslag		mod							
C-oost	C47		16		oostkamp-munitiepark			opslag		mod							
C-oost	C87		17		oostkamp-munitiepark			garage		mod							
C-oost	H2		2,57		oostkamp frans ov ave			hangar		mod		*					
C-oost	H10		41,42,44-48		oostkamp frans ov ave			hangar		mod		*					
C-oost	by H11		33,34,38		oostkamp frans ov ave			hangar / romneyloods		?		*	*				
C-oost	H11		35-40		oostkamp frans ov ave			hangar gebogen vakwerkspant		mod		*	**		*		
C-oost	H11B				oostkamp taxiveld			romneyloods		mod		*					
C-oost	H15		53		oostkamp taxiveld			hangar blik		mod		*					
C-oost	H17		53,54		oostkamp taxiveld			hangar		mod		*					
C-oost	B50		10		oostkamp frans ov ave			munitiebunker		KO							
C-oost	B10		13		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO				*		*	
C-oost	B11				oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO				*		*	
C-oost	B12		18		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO				*		*	
C-oost	B17		9,11		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO				*		*	
C-oost	B20		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B21		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B22		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B23		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B24		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B25		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost	B26		50		oostkamp-munitiepark			munitiebunker		KO		*	**	*		*	
C-oost								beplanting > 50 jaar				*	*		*	*	

gebied	naam defensie	MIP nummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functie/object	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschapswaarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
FOK					kamp fokkerweg			openluchtbad		?		**	*	*	*		
OVM	ES335c			1	Overmaat			legeringsgebouw		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335c			2	Overmaat			legeringsgebouw		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335c			3	Overmaat			legeringsgebouw		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335c			4	Overmaat			legeringsgebouw		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335c			5	Overmaat			kantine		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335c			6	Overmaat			kantoor		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335b			7	Overmaat			magazijn		WOII		**	*	*	*		
OVM	ES335a			11	Overmaat			eetzaal en keuken		WOII		***	*	*	*		
OVM				ong	Overmaat			blusvijver		WOII	vijver	*	***	*	*		
OVM				ong	Overmaat			klinkerwegen		WOII?		*	***	*	*		
OVM				ong	Overmaat			metasequoia's bij vijver		WOII?		*	***	*	*		
ZK	Z1			1	Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z2			2	Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z3	ES334a		3	Zuidkamp			kantoorgebouw		WOII		*	**	*	*		
ZK	Z4			4	Zuidkamp							*	**	*	*		
ZK	Z5			5	Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z6	ES334		6	Zuidkamp				50	theatergebouw					*		
ZK				7	Zuidkamp					gesloopt		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				8	Zuidkamp					gesloopt		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				9	Zuidkamp					gesloopt		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				10	Zuidkamp					gesloopt		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z12				Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z13				Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z14				Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK	Z15			15	Zuidkamp							**	*	*	*		
ZK				16	Zuidkamp					gesloopt nu nieuwb		n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z17	ES334		17	Zuidkamp			eetzaal en kapel		WOII	aalmoezeniersonderkomen met r	***	*	*	*		
ZK				17	Zuidkamp	bij		tuin kapel			parkaanleg rond ka	*	*	**	*	*	
ZK		ES334		18	Zuidkamp			kerk			gesloopt nu nieuwb	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				19	Zuidkamp						gesloopt nu nieuwb	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK		ES334d		20	Zuidkamp			legeringgebouw			gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z21	ES334e		21	Zuidkamp			kantoorgebouw		WOII							
ZK					Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				25	Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				26	Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK				27	Zuidkamp												
ZK				28	Zuidkamp			badhuis			gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z30			30	Zuidkamp							**	*	*	*		

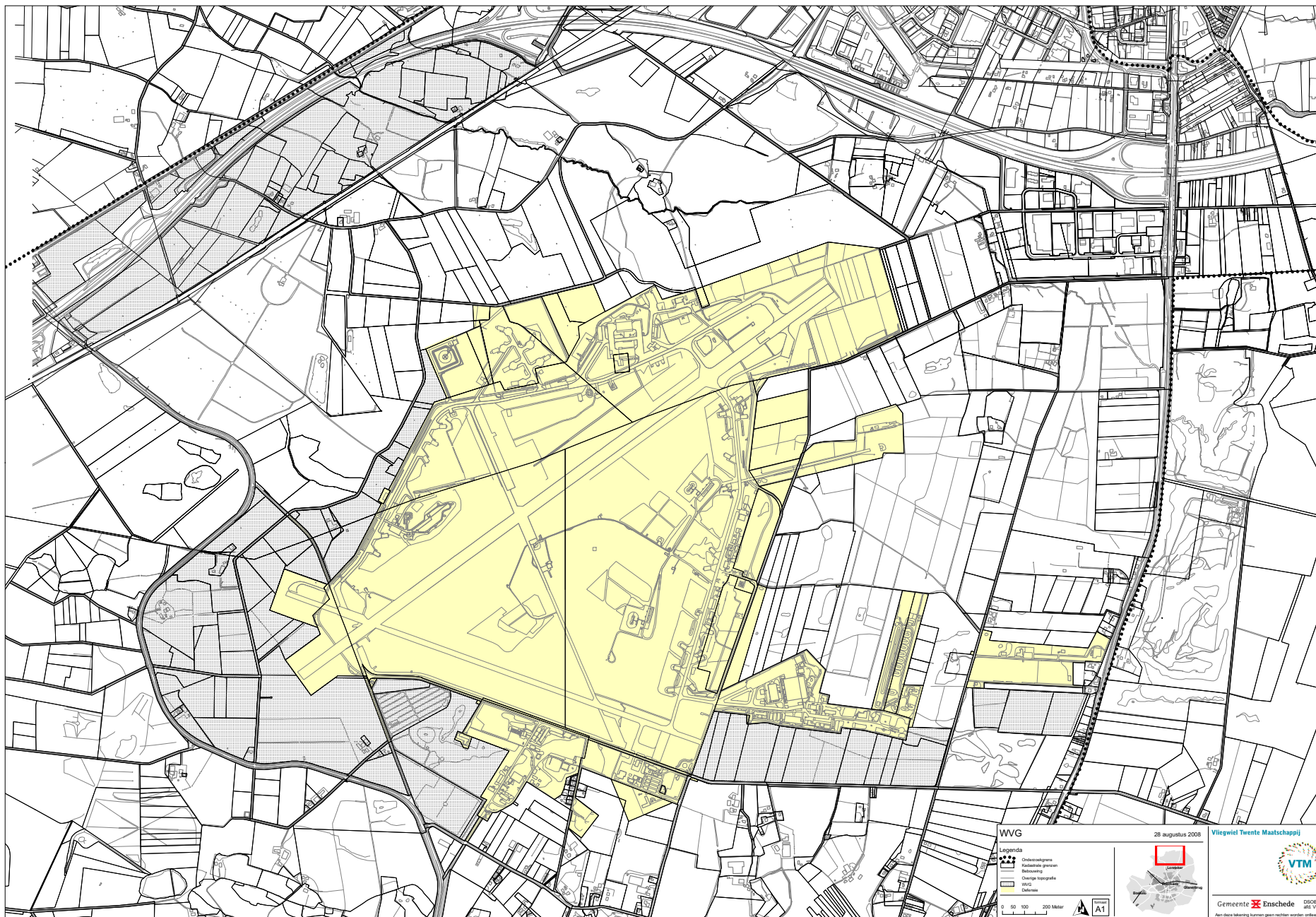
gebied	naam defensie	MIP nummer	foto nummer	nummer	straatnaam	nummer	toevoeging	oorspronkelijke functie/object	type	periode	opmerking	structuur waarde	landschapswaarde	ensemblewaarde	objectwaarde	historische waarde	herbestemmingswaarde
ZK	Z31	ES334h			Zuidkamp	31		eetzaal		WOII	antikraak			***	*		
ZK	Z32	ES334i			Zuidkamp	32		legeringsgebouw		WOII				**	*		
ZK	Z33	ES334i			Zuidkamp	33		legeringsgebouw		WOII				**	*		
ZK	Z34	ES334i			Zuidkamp	34		legeringsgebouw		WOII				**	*		
ZK					Zuidkamp	35-41					gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z42				Zuidkamp	42					onbekend/ gesloopt?						
ZK		ES334i			Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z43a	ES334j			Zuidkamp	43	a	theehuisje/woonhuis						*	*		
ZK		ES334i			Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z46				Zuidkamp	46					onbekend, gesloopt?						
ZK					Zuidkamp	47		legeringsgebouw			gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z49				Zuidkamp	49								**			
ZK					Zuidkamp						gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z51a	ES334k			Zuidkamp	51	a	dodenhuisje		WOII	bunker met glas in lood			**	*	*	
ZK	Z53				Zuidkamp	53		legeringsgebouw		WOII	erg aangetast			**	*		
ZK	Z54	ES334l			Zuidkamp	54		legeringsgebouw						**	*		
ZK	Z55				Zuidkamp	55								**	*		
ZK	Z62				Zuidkamp	62		legerings gebouw		WOII	aangetast			**	*		
ZK	Z66				Zuidkamp	66		legerings gebouw		WOII	aangetast			**	*		
ZK					Zuidkamp	71					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	72					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	73					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	74					gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	75					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	76					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK					Zuidkamp	77					onbekend/gesloopt	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
ZK	Z78	ES334n			Zuidkamp	78		werkplaats/garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z79	ES334n			Zuidkamp	79		werkplaats/garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z80	ES334m			Zuidkamp	80		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z81				Zuidkamp	81		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z83				Zuidkamp	83		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z85				Zuidkamp	85		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z86				Zuidkamp	86		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK	Z87				Zuidkamp	87		garage gebouw		WOII				**	*	*	
ZK					Zuidkamp	85	t.o.	bunker		WOII				**	*		
ZK	v.a Z90 alle nieuwbouw																
ZK								klinkerwegen						***			
ZK								parkaanleg				*	*		*		
ZK								erven				*	*	**	*	*	*

7. Bijlagen, kaarten behorende bij de opdracht

Kaart exploitatie terreinen

Kaart gebieden wet voorkeursrecht gemeente

Kaart van het onderzoeksgebied voor de cultuurhistorische waarde kaart

COLOFON

Titel:	Waardestelling Vliegbasis Twente
Opdrachtgever:	Vliegwiél Maatschappij Twente
Projectnummer:	090391.001.01
Projectsamenstelling:	drs ing. Dirk Baalman, ir Anneke Coops, drs Marieke van Zanten
Projectleider:	Marieke van Zanten
Foto's en tekst:	Dirk Baalman, Anneke Coops, Marieke van Zanten
Kaarten:	drs Henk Middag
Redactie:	drs Petra Versluis
Datum:	22 januari 2009